

DET KONGELIGE
HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENT

Prop. 74 L

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Lov om endring av juridisk kjønn

Innhold

1	Proposisjonens hovedinnhold	5		8.2.2 Forslagene i høringsnotatet	19
				8.2.3 Høringsinstansenes syn	19
2	Rapport fra ekspertgruppe: Rett til rett kjønn – helse til alle kjønn	7		8.2.4 Departementets vurderinger og forslag	20
3	Høring	8		8.3 Endring av juridisk kjønn for barn og unge	20
4	Gjeldende rett	10		8.3.1 Om barns rett til medvirkning og samtykke på vegne av barn	20
4.1	Folkeregisterforskriften og dagens praksis for å endre juridisk kjønn	10		8.3.2 Ekspertgruppens forslag	21
4.2	Retten til privatliv og forbud mot diskriminering i Grunnloven og EMK	10		8.3.3 Forslagene i høringsnotatet	22
4.2.1	Retten til vern om privatlivet	10		8.3.4 Høringsinstansenes syn	22
4.2.2	Forbud mot diskriminering	11		8.3.5 Departementets vurderinger og forslag	26
4.3	Barns rett til identitet og medvirkning etter Grunnloven og FNs barnekonvensjon	11		8.4 Søknadsprosess, saksbehandling og klage	29
5	Regler for endring av juridisk kjønn i andre land	12		8.4.1 Ekspertgruppens forslag	29
5.1	Innledning	12		8.4.2 Forslagene i høringsnotatet	29
5.2	Sverige	12		8.4.3 Høringsinstansenes syn	29
5.3	Danmark	13		8.4.4 Departementets vurderinger og forslag	30
6	Europarådets ministerkomité's lhbt-anbefaling (CoE CM Rec 2010/5) mv.	14	9	8.5 Virkning av endret juridisk kjønn	31
7	Lovstruktur	15		8.5.1 Forslagene i høringsnotatet	31
8	Forslag til lov om endring av juridisk kjønn	16		8.5.2 Høringsinstansenes syn	31
8.1	Vilkår for å endre juridisk kjønn .	16		8.5.3 Departementets vurderinger og forslag	31
8.1.1	Ekspertgruppens forslag	16		9.1 Gjeldende rett	33
8.1.2	Forslagene i høringsnotatet	16		9.2 Forslagene i høringsnotatet	33
8.1.3	Høringsinstansenes syn	16		9.3 Høringsinstansenes syn	33
8.1.4	Departementets vurderinger og forslag	17		9.4 Departementets vurderinger og forslag	33
8.2	Pålagt refleksjonsperiode	18	10	Økonomiske og administrative konsekvenser	35
8.2.1	Ekspertgruppens forslag	18		11 Merknader til de enkelte bestemmelsene	36
				Forslag til lov om endring av juridisk kjønn	39

DET KONGELIGE
HELSE- OG OMSORGSDEPARTEMENT

Prop. 74 L

(2015–2016)

Proposisjon til Stortinget (forslag til lovvedtak)

Lov om endring av juridisk kjønn

*Tilråding fra Helse- og omsorgsdepartementet 18. mars 2016,
godkjent i statsråd samme dag.
(Regjeringen Solberg)*

1 Proposisjonens hovedinnhold

Helse- og omsorgsdepartementet foreslår i denne proposisjonen en ny lov som skal gjøre det enklere og mindre inngripende å endre juridisk kjønn. Personer som opplever å tilhøre et annet kjønn enn de er registrert med i Folkeregisteret, bør ha rett til å endre juridisk kjønn uten krav om bestemt diagnose eller medisinsk behandling. Retten til å endre juridisk kjønn bør baseres på egen opplevelse av kjønnsidentitet. Departementet foreslår at personer som har fylt 16 år, selv skal kunne søke om endring av juridisk kjønn.

Personer mellom 6 og 16 år kan etter forslaget, søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvaret. Dersom barnet har to med felles foreldreansvar og en av disse ikke ønsker å søke om endring, foreslår departementet at det juridiske kjønn kan endres dersom dette er til barnets beste.

Departementet foreslår at endring av juridisk kjønn for barn under 6 år kun skal kunne gjøres for barn med medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. Foreldrene kan søke på vegne av barnet. Barnets tilstand må dokumenteres av helsepersonell.

Departementet foreslår at søknad om endring av juridisk kjønn behandles av skattekontoret

(folkeregistermyndigheten). Skattekontorets vedtak skal kunne påklages til Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Saker basert på søknad fra barnet og bare en av to med foreldreansvar, skal behandles av Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Nasjonal klageinstans for helsetjenesten skal være klageinstans i disse sakene.

Når en person har endret juridisk kjønn, skal som hovedregel det nye kjønn legges til grunn ved anvendelsen av regler i andre lover og forskrifter der kjønn er av betydning. Dette gjelder for eksempel regler om kjønnskvolter. Inntil videre skal dette også være løsningen ved anvendelse av bioteknologilovens regler om assistert befruktning. Departementet vil imidlertid komme tilbake til spørsmålet om assistert befruktning til personer som har skiftet juridisk kjønn i egen sak om evaluering av bioteknologiloven.

Departementet foreslår noen unntak der fødselskjønnet legges til grunn. Dette gjelder blant annet i den grad det er nødvendig for å kunne etablere foreldreskap og foreldreansvar etter barneloven.

Endring av juridisk kjønn og endring av navn henger ofte tett sammen. Departementet foreslår

derfor å senke aldersgrensen for å endre navn etter navneloven, fra 18 til 16 år.

Under den offentlige høringen har departementet også mottatt forslag og merknader knyttet til andre problemstillinger enn endring av juridisk kjønn fra mann til kvinne eller fra kvinne til mann.

Blant annet er det en del høringsinstanser som mener det bør utredes om det skal innføres en tredje kjønnskategori. Noen instanser tar også til ordet for å gjøre all lovgivning kjønnsnøytral. Disse problemstillingene omhandles ikke i denne lovproposisjonen.

2 Rapport fra ekspertgruppe: Rett til rett kjønn – helse til alle kjønn

Høsten 2013 ga departementet Helsedirektoratet i oppdrag å sette ned en ekspertgruppe for å gjennomgå og foreslå endringer i den norske ordningen for endring av juridisk kjønn. Ekspertgruppen skulle også vurdere behovene for endringer i dagens utrednings- og behandlingstilbud. Bakgrunnen for oppdraget var blant annet den økende kritikken av gjeldende praksis for endring av juridisk kjønn.

Helsedirektoratet oppnevnte i desember 2013 en bredt sammensatt ekspertgruppe med 18 medlemmer. Gruppen ble ledet av advokat Kari Paulsrud og bestod av representanter fra helsetjenesten og fra bruker- og interesseorganisasjoner, i tillegg til personer med juridisk og samfunnsfaglig kompetanse. Gruppen fikk følgende mandat:

- «1. Gjennomgå nasjonale og internasjonale retningslinjer, veiledere, prosedyrer mv. som gjelder diagnostikk, behandling og oppfølging av personer med transseksualisme og transpersoner.
2. Gjennomgå eksisterende utrednings- og behandlingstilbud i Norge til personer med transseksualisme og transpersoner.
3. Gjennomgå gjeldende regelverk og forvaltningspraksis i saker som gjelder endring av juridisk kjønn, samt vurdere om disse er i tråd med Norges menneskerettslige forpliktelser.
4. Vurdere hvorvidt kravet om sterilisering bør bortfalle og konsekvenser av et eventuelt bortfall av kravet.
5. Vurdere hvilke kriterier som bør gjelde for endring av juridisk kjønn.
6. Vurdere behovene for og foreslå endringer i dagens pasient- og behandlingstilbud, samt eventuelle andre tiltak for å sikre personer med transseksualisme og transpersoner helhetlige og gode pasientforløp i alle deler av helsetjenesten. Herunder ligger også å vurdere behov for egne retningslinjer for fagområdene.
7. Vurdere økonomiske og administrative konsekvenser av foreslåtte tiltak.»

På anmodning fra Helse- og omsorgsdepartementet leverte ekspertgruppen en delrapport 15. desember 2014 med gruppens anbefalinger om vilkår for endring av juridisk kjønn.

I delrapporten anbefalte gruppen at:

- endring av juridisk kjønn gjøres til en lovbestemt rettighet, atskilt fra medisinske og behandlingsmessige forhold.
- endring av juridisk kjønn skal baseres på den enkeltes subjektive opplevelse av eget kjønn og beslutning om kjønnsstilhorighet, uten krav til diagnose, sterilisering eller annen medisinsk behandling.
- en ny ordning bør bygge på en erklæringsmodell, ved at de som opplever mangel på samsvar mellom egen kjønnsidentitet og registrert kjønnsstatus kan få endret juridisk kjønn ved å sende inn en generklæring.

Ekspertgruppen drøftet også behovet for:

- en innlagt refleksjonsperiode, som i Danmark. Flertallet anbefalte ikke et slikt krav.
- begrensninger i hvor ofte det kan søkes om endret kjønnsstatus. Gruppen mente at re-endring av juridisk kjønn bør kunne gjøres dersom særlige grunner tilsier det.
- aldersgrenser. Myndighetsalder (18 år) bør ifølge gruppen legges til grunn som hovedregel. Den foreslo at personer fra 16 til 18 år skal kunne få endret juridisk kjønn dersom ingen av foreldrene motsetter seg det. Hvis en av foreldrene motsetter seg begjæringen, anbefalte gruppen at saken avgjøres av fylkesmannen. Fra 12 til 16 år kan foreldre begjære endring såfremt barnet ønsker det. Fra 0 til 12 år kan endring skje etter foreldrenes begjæring og utifra sakkyndig vurdering som bekrefter at behovet for endring av juridisk kjønn er til stede.

Gruppens vurderinger omtales nærmere i tilknytning til de enkelte forslagene i kapittel 8.

3 Høring

Helse- og omsorgsdepartementet sendte 25. juni 2015 på høring et forslag til ny lov om endring av juridisk kjønn. Forslagene i høringsnotatet var i hovedsak basert på ekspertgruppens delrapport, men med enkelte justeringer. Frist for høringen var 15. november 2015. Høringsnotatet ble sendt til følgende høringsinstanser:

Departementene

Barneombudet

Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)

Bioteknologirådet

Datatilsynet

Folkehelseinstituttet

Forbrukerombudet

Forbrukerrådet

Helsedirektoratet

Helse- og sosialombudet i Oslo

Helseøkonomiforvaltningen (Helfo)

Inkluderings- og mangfoldsdirektoratet (IMDi)

Landets fylkesmenn / Sysselmanen på Svalbard

Landets helseforetak

Landets regionale helseforetak

Landets pasient- og brukerombud

Landets universiteter

Landets høyskoler

Likestillings- og diskrimineringsombudet

Likestillings- og diskrimineringsnemnda

Nasjonalt kompetansesenter for minoritetshelse (Nakmi)

Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten

Nasjonalt senter for erfaringskompetanse innen psykisk helse

Nasjonalt senter for vold og traumatisk stress (NKVTS)

NAV

Norges forskningsråd

Norsk Pasientskadeerstatning (NPE)

Pasientskadenemnda

Personvernemnda

Regionsentrene for barn og unges psykiske helse

Regjeringsadvokaten

Riksrevisjonen

Sametinget

SINTEF Helse

Skattedirektoratet

Statens helsetilsyn

Statens legemiddelverk

Stortingets ombudsmann for forvaltningen

Trygderetten

Landets fylkeskommuner

Landets kommuner

Kommunenes Sentralforbund (KS)

Den Norske Advokatforening

Amnesty International

Akademikerne

DELTA

Den norske legeforening

Den norske jordmorforening

Fagforbundet

Fellesorganisasjonen (FO)

Forbundet for transpersoner (FTPN)

Harry Benjamin Ressurssenter (HBRS)

Helsetjenestens Lederforbund

Jordmorforbundet (NSF)

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)

JUSS-Buss

Jusshjelpa i Nord-Norge

Jusshjelpa i Midt-Norge

Jussformidlingen i Bergen

Kilden Informasjonssenter for kjønnsforskning

Kunnskapssenter for seksuell orientering og kjønnsidentitet (LHBT-senteret)

LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner

Landsorganisasjonen i Norge (LO)

Landsrådet for norske barne- og ungdomsorganisasjoner

Menneskerettsalliansen

Mental Helse Norge

Nasjonalforeningen for folkehelsen

Norges Juristforbund

Norsk forening for klinisk sexologi (NFKS)

Norsk Forening for Psykisk Helsearbeid

Norsk Pasientforening

Norsk Psykologforening

Norsk sykepleierforbund

Norsk Tjenestemannslag (NTL)

Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO)
 PARAT
 Ressurssenteret for omstilling i kommunene (RO)
 Rettspolitisk forening
 Rådet for psykisk helse
 Skeiv Ungdom
 Skeiv Verden
 SPEKTER
 Stensveen ressurscenter AS
 Unio
 Virke
 Yrkesorganisasjonenes Sentralforbund (YS)

Følgende instanser har opplyst at de ikke har merknader:

Arbeids- og sosialdepartementet
 Klima- og miljødepartementet
 Landbruks- og matdepartementet
 Utenriksdepartementet

Statens helsetilsyn
 Statens legemiddelverk
 Vestre Viken HF

Følgende instanser og enkeltpersoner har gitt merknader til forslagene i høringsnotatet:

Finansdepartementet
 Justis- og beredskapsdepartementet

Bioteknologirådet
 Brønnøysundregistrene
 Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)
 Forbrukerrådet
 Helse Bergen HF
 Helsedirektoratet
 Helse Sør-Øst RHF
 Helse Vest RHF
 Likestillings- og diskrimineringsombudet
 Politidirektoratet
 Skattedirektoratet

Universitetet i Oslo, Institutt for offentlig rett,
 avdeling for kvinnerett, barnerett, likestillings-
 og diskrimineringsrett
 Universitetssykehuset i Nord-Norge HF
 Universitetssykehuset i Oslo HF

Fylkesmannen i Oslo og Akershus

Fredrikstad kommune
 Helsestasjon LHBT

Amnesty International
 Professor i rettsvitenskap, Aslak Syse
 Den Norske Advokatforening
 Den norske legeförening
 Fagforbundet
 Fellesorganisasjonen (FO)
 Forbundet for transpersoner i Norge
 Foreldre og pasienter med F64.0
 Harry Benjamin ressurscenter
 Human-etisk Forbund
 Jussformidlingen i Bergen
 LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile
 og transpersoner
 Landsorganisasjonen (LO)
 Norges Juristforbund
 Norsk Forening for Klinisk Sexologi
 Psykologforeningen
 Redd Barna
 Rettspolitisk forening
 Sex og samfunn
 Skeiv Ungdom
 Transgender Europe
 Verdialliansen

I tillegg er det mottatt høringsuttalelser fra enkelte privatpersoner, men som er av så vidt personlig karakter at navnene ikke gjengis i proposisjonen.

4 Gjeldende rett

4.1 Folkeregisterforskriften og dagens praksis for å endre juridisk kjønn

En persons kjønn fastsettes som regel rett etter fødsel og baseres på hva slags ytre kjønnsorgan det nyfødte barnet har. Informasjon om kjønn registreres i Folkeregisteret og fremgår av fødselsnummeret. Det niende siffer i fødselsnummeret er partall for kvinner og oddetall for menn. Dette innebærer at personer som ønsker å endre kjønn i Folkeregisteret, må få nytt fødselsnummer.

Fødselsnummer kan ifølge folkeregisterforskriften (§ 2-2 femte ledd) endres når fødselsdato eller kjønnsstatus endres. Det er ikke regulert i lov eller forskrift hvilke vilkår som må være oppfylt for at en person skal få endret sin kjønnsstatus.

I henhold til langvarig og fast praksis, endres kjønn i Folkeregisteret etter at Skattedirektoratet har mottatt bekreftelse fra Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme ved Oslo universitetssykehus om at «endelig konvertering av kjønn har funnet sted». Det er laget et eget skjema for dette.

Fra og med juli 2013 har Helsedirektoratet hatt ansvaret for å utstede tilsvarende bekreftelse for personer som har gjennomgått kjønnsbekreftende behandling i utlandet og som ønsker å endre juridisk kjønnsstatus i Norge.

Bekreftelse fra Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme om «endelig konvertering av kjønn» utstedes i dag bare for personer som har

- diagnosen F64.0 – Transseksualisme,
- fullført en lengre psykiatrisk utredning, og gjennomgått langvarig hormonbehandling og
- fullført irreversibel sterilisering. Testikler eller ovarier må være fjernet kirurgisk, i den hensikt å skifte kjønn.

I en uttalelse av 9. september 2014 konkluderte Likestillings- og diskrimineringsombudet med at dagens praksis er forskjellsbehandling i strid med diskrimineringsloven om seksuell orientering:

«Praksisen der det kreves hormonell behandling, diagnose og operasjon som vilkår for å endre juridisk kjønn, er forskjellsbehandling i

strid med loven. Kravene om at [X] må få en diagnose, gjennomgå hormonell behandling og en kjønnskorrigerende operasjon (herunder irreversibel sterilisering) som vilkår for å endre sitt juridiske kjønn, er diskriminerende.»

4.2 Retten til privatliv og forbud mot diskriminering i Grunnloven og EMK

4.2.1 Retten til vern om privatlivet

Både Grunnloven § 102 og Den europeiske menneskerettighetskonvensjonen (EMK) artikkel 8 fastsetter en rett til vern om privatlivet. EMK ble ratifisert av Norge i 1951 og ble i 1999 inkorporert i norsk lov med forrang foran annen norsk lovgivning, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3.

Grunnloven § 102 slår fast at enhver har rett til respekt for sitt privatliv og at myndighetene skal sikre vern om den personlige integritet. Bestemmelsen gir både en individuell rettighet og en sikringsplikt for myndighetene. Dersom det skal gjøres begrensninger i retten til privatliv, må dette være fastsatt ved lov. Begrensningene må være forholdsmessige og nødvendige for å ivareta tungtveiende allmenne interesser eller andre menneskerettigheter, jf. fra Høyesteretts kjennelse HR-2014-2288-A og senere dommer.

Tilsvarende har enhver etter EMK artikkel 8 rett til respekt for sitt privatliv. Staten skal respektere retten til privatliv og treffe egnede og nødvendige tiltak for å beskytte borgerne mot krenkelser av privatlivet. Dersom det skal gjøres inngrep i privatlivet, må dette ha hjemmel i lov. Inngrepet må være «nødvendig i et demokratisk samfunn» for å beskytte nærmere angitte formål, blant annet å beskytte andre rettigheter og friheter.

Den europeiske menneskerettighetsdomstolen (EMD) regner en persons kjønnsidentitet som et personlig forhold som er beskyttet av retten til privatliv etter artikkel 8, jf. saken Christine Goodwin mot Storbritannia. Det samme må antas å gjelde for Grunnloven § 102.

4.2.2 Forbud mot diskriminering

Etter Grunnloven § 98 skal ingen utsettes for usaklig eller uforholdsmessig forskjellsbehandling. Retten til ikke å bli diskriminert er både en skranke for lovgiver og en individuell rettighet, jf. Innst. 186 S (2013–2014). Dette innebærer blant annet at forvaltningen må sørge for at deres praksis er i overensstemmelse med prinsippet om ikke-diskriminering.

Etter EMK artikkel 14 skal rettighetene og frihetene etter konvensjonen sikres uten diskriminering på grunnlag av blant annet «kjønn» eller «annen status». Tilsvarende som etter Grunnloven § 98 er forskjellsbehandling tillatt dersom den er saklig og rimelig. I motsetning til diskrimineringsvernet etter Grunnloven som er generelt, er diskrimineringsvernet etter EMK artikkel 14 knyttet opp mot oppfyllelse av andre rettigheter og friheter i konvensjonen, for eksempel retten til vern om privatlivet.

Det må antas at kjønnsidentitet og kjønnsuttrykk er forhold ved en person (diskrimineringsgrunnlag) som går innunder diskrimineringsvernet både etter Grunnloven og EMK.

EMD har til nå kommet til at det ligger innenfor statenes skjønnsmargin å avgjøre om et krav om sterilisering for å få endret juridisk kjønn er i strid med EMK artikkel 8 og 14.

4.3 Barns rett til identitet og medvirkning etter Grunnloven og FNs barnekonvensjon

Barns sårbarhet og særlige behov for beskyttelse er bakgrunnen for at det i Grunnloven § 104 er

gitt en egen bestemmelse om barns rettigheter. Etter denne bestemmelsen har barn rett til vern om sin personlige integritet. Myndighetene skal legge forholdene til rette for barnets utvikling.

Barn har rett til å bli hørt i spørsmål som berører dem, og deres mening skal tillegges vekt i tråd med deres alder og utvikling. Ved handlinger og avgjørelser som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

FNs konvensjon om barnets rettigheter ble ratifisert av Norge i 1991. I 2003 ble barnekonvensjonen inkorporert i norsk lov med forrang foran annen norsk lovgivning, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3.

Etter konvensjonens artikkel 8 har barn rett til å bevare sin identitet uten ulovlig innblanding.

Barnekonvensjonen har også regler om barnets beste og barns rett til å bli hørt, se også redegjørelse i punkt 8.4.1.

Artikkel 3 fastslår at ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn.

Etter konvensjonens artikkel 12 har barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter rett til fritt å gi uttrykk for disse synspunktene i alle forhold som angår barnet selv. Barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med barnets alder og modenhet.

Departementet anser reglene i forslaget til ny lov om endring av juridisk kjønn for å være i overensstemmelse med disse rettighetene. Se drøftelse under punkt 8.3.5.

5 Regler for endring av juridisk kjønn i andre land

5.1 Innledning

De senere årene har flere land endret sine kriterier for endring av juridisk kjønn, blant annet Sverige, Danmark, Nederland og New Zealand. Endringene har gjort det enklere å få godkjent en annen kjønnsidentitet enn den man er født med. Lovendringene har til dels kommet på bakgrunn av domsavgjørelser i hvert enkelt land, hvor det er lagt særlig vekt på menneskerettighetene. I Sverige og Danmark er det nylig blitt vedtatt regelverk som holder de helsemessige og medisinske aspektene atskilt fra spørsmålet om endring av juridisk kjønn. I punkt 5.2 og 5.3 gis det en kort beskrivelse av den svenske og danske ordningen.

5.2 Sverige

Personer over 18 år som er bosatt i Sverige kan søke om endring av personnummer og juridisk kjønn. Lag om fastställande av könstillhörighet av 1972 § 1 slår fast at:

«en person ska efter egen ansökan få fastställt att han eller hon har en annan könstillhörighet än den som framgår av folkbokföringen, om han eller hon

1. sedan en lång tid upplever att han eller hon tillhör det andra könet,
2. sedan en tid uppträder i enlighet med denna könsidentitet,
3. måste antas komma att leva i denna könsidentitet även i framtiden, och
4. har fyllt arton år».

I juli 2013 ble det iverksatt en lovendring om fjerning av det femte punktet i lovteksten. Dette punktet forutsatte at personen også måtte ha gjennomgått irreversibel sterilisering eller av en annen årsak mangle forplantningsevne. Bakgrunnen for endringen var en dom fra Kammarrätten i Stockholm fra 2012 der retten kom til at kravet om sterilisering var i strid med EMK artikkel 8 og 14.

Rättsliga rådet ved Socialstyrelsen (tilsvarende Helsedirektoratet i Norge) vurderer søknader om endring av juridisk kjønn. Ved innvilget søknad orienteres Skatteverket som så tildeler nytt personnummer. Det er også Rättsliga rådet som gir tillatelse til å gjennomføre kjønnsbekreftende kirurgi på kjønnsorganer. Videre er det Rättsliga rådet som etter søknad gir tillatelse til å gjennomføre kastrasjon.

En ny svensk offentlig utredning ble lagt frem 22. januar 2015 – SOU 2014:91 Juridiskt kön och medicinsk könskorrigering. Bakgrunnen for utredningen er at den svenske lovgivningen ikke skiller tilstrekkelig mellom juridiske og medisinske spørsmål.

Utredningen foreslår to lover, en som regulerer endring av juridisk kjønn og en som regulerer helsemessige forhold, herunder behandlingstilbudet til den aktuelle gruppen.

Forslaget til ny lov om endring av juridisk kjønn legger stor vekt på at en endring skal kunne skje raskt og enkelt uten at det stilles krav om medisinsk eller psykologisk behandling eller vurdering.

Det foreslås at personer som har fylt 15 år selv skal kunne søke om endring av juridisk kjønn. Disse anses å ha nådd en slik alder og modenhet at de bør kunne søke om endring av juridisk kjønn selv, uavhengig av foreldrenes samtykke.

Utredningen foreslår videre at barn mellom 12 og 15 år skal kunne søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvaret.

Dersom den unge har to med felles foreldreansvar, kreves i utgangspunktet samtykke fra begge. Hvis en med foreldreansvar ikke samtykker, skal imidlertid sosialnemnden kunne beslutte at endring kan gjøres likevel dersom dette er nødvendig av hensyn til barnets beste.

For barn under 12 år med uklare kjønnskaraktistika, skal juridisk kjønn kunne endres dersom det foreligger erklæring fra lege om at endringen er i tråd med utviklingen av barnets kjønnsidentitet og i samsvar med barnets vilje.

Utredningen ble sendt på høring med frist 31. august 2015. Så langt er det ikke lagt fram lovforslag for Riksdagen.

5.3 Danmark

I september 2014 trådte nye lovregler i kraft i Danmark slik at det i dag kun kreves en skriftlig erklæring fra søkeren om at vedkommende ønsker å endre juridisk kjønn.

En arbeidsgruppe nedsatt av den danske regjeringen for å utrede kriteriene for endring av juridisk kjønn, anbefalte å innføre den såkalte *erklæringsmodellen*. Forslaget ble vedtatt av Folketinget 11. juni 2014. Modellen innebærer at personer over 18 år som opplever manglende samsvar mellom egen kjønnsidentitet og sitt folkeregistrerte juridiske kjønn, kan begjære å få endret sitt juridiske kjønn i Folkeregisteret. Kravet er at vedkommende avgir en skriftlig erklæring om at ønsket om nytt personnummer er begrunnet i at personen «oplever sig som tilhørende det andet køn».

Erklæringsmodellen er i Danmark supplert med en såkalt refleksjonsperiode på seks måneder fra begjæringstidspunktet. Dette innebærer at vedkommende må vente i seks måneder og deretter bekrefte sin begjæring om å endre juridisk kjønn før den kan imøtekommes. Refleksjonsperi-

oden er ment å sikre at ønsket om endring av juridisk kjønn ikke er uttrykk for en impulsiv beslutning. Personen kan benytte denne perioden til å kle seg og fremstå i tråd med sin kjønnsidentitet før vedkommende treffer en endelig beslutning.

Under arbeidet med loven ble det også vurdert to alternative modeller; *diagnosemodellen* som innebærer at personen må ha gjennomgått psykiatrisk utredning og fått diagnosen F 64.0 – transseksualisme, og *vurderingsmodellen* som innebærer at en sakkyndig skal vurdere om personens ønske om å endre juridisk kjønn er reellt. Ingen av modellene ble vedtatt da flertallet ikke ønsket å innføre en ordning som kunne oppleves langvarig og byråkratisk for den enkelte. En mulig ulempe fordi den valgte modellen åpner for at juridisk kjønnsskifte også kan begjæres gjennomført av andre grunner enn kjønnsinkongruens (for eksempel som følge av psykisk lidelse), ble vurdert å være begrenset blant annet fordi en endring av juridisk kjønn kan reverseres. I tillegg ble det lagt vekt på at en enklere adgang til endring av juridisk kjønn ville bidra til at færre gjennomgår medisinsk behandling utover det de har behov for.

6 Europarådets ministerkomité's lhbt-anbefaling (CoE CM Rec 2010/5) mv.

Selv om det så langt ikke er utarbeidet en egen konvensjon som sikrer rettigheter spesielt for personer som er lesbiske, bifile, homofile, transpersoner eller skeive (lhbt-personer), slik som for eksempel FNs barnekonvensjon og kvinnekonvensjon gjør for hhv. barn og kvinner, vil lhbt-personer likevel være beskyttet av konvensjonene om universelle, grunnleggende rettigheter. Hva dette innebærer i praksis, med utgangspunkt i de særskilte utfordringene lhbt-personer møter, er utdypet og konkretisert blant annet i de såkalte Yogyakarta-prinsippene og i Europarådets ministerkomité's lhbt-anbefaling (CoE CM Rec 2010/5).

Norge er en pådriver for å få på plass en mer konkret og kraftfullt internasjonal lovgivning som kan sikre lhbt-personers rettigheter. Norge har blant annet deltatt i utviklingen av anbefalingen fra Europarådets ministerkomité om tiltak for å bekjempe diskriminering på grunnlag av seksuell orientering og kjønnsidentitet. Anbefalingen er ikke juridisk bindende, men vises stadig oftere til av den europeiske menneskerettsdomstolen i Strasbourg og av nasjonale domstoler. Dette er det første internasjonale instrument som spesifikt tar utgangspunkt i lhbt-personers utfordringer. Anbefalingen legger blant annet føringer på statene når det gjelder rettigheter og tilbud for personer med ulike typer kjønnsstatistikk, spesielt i §§ 20 og 21, om endring av juridisk kjønn, og i § 35, om tilgang til relevant behandling:

«20. Prior requirements, including changes of a physical nature, for legal recognition of a gender reassignment, should be regularly reviewed in order to remove abusive requirements.

21. Member states should take appropriate measures to guarantee the full legal recognition of a person's gender reassignment in all areas of life, in particular by making possible the change of name and gender in official documents in a quick, transparent and accessible way; member states should also ensure, where appropriate, the corresponding recognition and changes by non-state actors with respect to key documents, such as educational or work certificates.

(...)

35. Member states should take appropriate measures to ensure that transgender persons have effective access to appropriate gender reassignment services, including psychological, endocrinological and surgical expertise in the field of transgender health care, without being subject to unreasonable requirements; no person should be subjected to gender reassignment procedures without his or her consent.»

En oversikt over lhbt-relaterte dommer (case-law) avsagt av Den europeiske menneskerettsdomstolen er samlet og omtalt i en egen publikasjon utgitt av Europarådet i 2015.

Yogyakarta-prinsippene er nedfelte prinsipper om anvendelsen av internasjonale menneskerettigheter i forbindelse med seksuell orientering og kjønnsidentitet. Prinsippene slår fast at ingen skal være tvunget til å gjennomgå medisinske prosedyrer, blant annet kirurgi, sterilisering eller hormonbehandling, for å endre juridisk kjønn.

7 Lovstruktur

Ekspertgruppen anbefalte at vilkår for endring av juridisk kjønn reguleres i lov, men tok ikke stilling til om det burde være i særlov eller ved endring i en eksisterende lov. Gruppen viste imidlertid til at en særlov vil ha stor symbolverdi og er naturlig med utgangspunkt i et rettighetsperspektiv.

I høringsnotatet vurderte departementet ulike løsninger, blant annet inkorporering av vilkår for kjønnsendring i navneloven eller folkeregisterloven, men kom til at ordningen bør reguleres i en egen lov.

Det er få høringsinstanser som uttaler seg direkte om lovstrukturspørsmålet. Blant annet

Redd Barna, Rettspolitisk forening og Helsedirektoratet støtter regulering i egen lov. *Redd Barna* og *Rettspolitisk forening* viser særlig til symbolverdien av dette for menneskene som berøres av loven. Ingen høringsinstanser uttaler seg imot forslaget om egen lov.

Departementet opprettholder forslaget om å regulere endring av juridisk kjønn i en egen ny lov. En særlov vil ha lovtekniske og praktiske fordeler, i tillegg til symbolverdien for menneskene som berøres av den.

8 Forslag til lov om endring av juridisk kjønn

8.1 Vilkår for å endre juridisk kjønn

8.1.1 Ekspertgruppens forslag

For å få endret juridisk kjønn, kreves etter dagens praksis at Skattedirektoratet har mottatt en bekreftelse fra Nasjonal behandlingstjeneste for transseksualisme ved Oslo universitetssykehus, om at «endelig konvertering av kjønn har funnet sted», jf. omtale ovenfor i punkt 4.1. En endelig konvertering innebærer at vedkommende har fått diagnosen F64.0 – transseksualisme og gått gjennom en lengre psykiatrisk utredning og langvarig hormonbehandling. I tillegg må det være fullført en irreversibel sterilisering.

Ekspertgruppen anbefalte å fjerne kravet om sterilisering og de øvrige medisinske vilkårene. Personer burde få endre juridisk kjønn i Norge uten at det stilles krav om kastrasjon eller annen form for sterilisering. Gruppen viste til at kjønnsidentitet er et personlig anliggende, som få andre har bedre innsikt i og forutsetninger til å mene noe om enn den enkelte selv. Helsetjenesten eller andre tjenester kan følgelig ikke, i de fleste tilfeller, påberope seg noen legitim avgjørende myndighet i spørsmålet om individuell endring av juridisk kjønn. Dette må det være opp til den enkelte person selv å ta stilling til og bestemme, eventuelt i samråd med foreldre, dersom alderen tilsier det.

Ekspertgruppen vurderte tre ulike modeller for hvilke vilkår som bør stilles for å få endre juridisk kjønn; diagnosemodellen, vurderingsmodellen og erklæringsmodellen. Felles for alle de tre modellene er at det ikke stilles krav om medisinske inngrep eller medisinsk behandling. Gruppen beskrev modellene slik:

«Diagnosemodellen innebærer at en eller flere av de psykiatriske diagnosene rubrisert under «Kjønnsidentitetsforstyrrelser» i ICD 10 skal være vilkår for å kunne begjære endring av juridisk kjønn. Søkeren må ha gjennomgått psykiatrisk utredning og fått diagnosen transseksualisme eller tilsvarende.

Vurderingsmodellen innebærer at den som vil endre juridisk kjønn må fremlegge doku-

mentasjon fra en sakkyndig, som bekrefter at søkeren er transseksuell eller tilsvarende, og at det ikke er helsemessige forhold, herunder psykisk sykdom, som taler mot å innvilge nytt juridisk kjønn. Erklæringsmodellen går ut på at personer som opplever manglende samsvar mellom egen kjønnsidentitet og sitt registrerte juridiske kjønn selv kan begjære endring av juridisk kjønn. Det må vedlegges en egenerklæring om at vedkommende opplever manglende samsvar mellom juridisk kjønn og egen kjønnsidentitet.»

Ekspertgruppen anbefalte å basere de nye reglene på erklæringsmodellen.

Gruppen viste til at endring av kjønnskategori i Folkeregisteret bør holdes atskilt fra biologiske og medisinske vurderinger og være basert på egen opplevelse av kjønn.

8.1.2 Forslagene i høringsnotatet

I høringsnotatet sluttet departementet seg til anbefalingen fra ekspertgruppen om å oppheve kravet om sterilisering og de øvrige medisinske vilkårene for å endre juridisk kjønn. Departementet var også enig i ekspertgruppens anbefaling av modell.

Departementet foreslo at endring av juridisk kjønn baseres på personens egen opplevelse av kjønnsstilhorighet. Personer som selv opplever å tilhøre et annet kjønn enn det de er registrert med i Folkeregisteret skulle ha rett til å endre juridisk kjønn, uten krav om bestemte diagnoser eller vurderinger fra sakkyndige.

Retten til å endre juridisk kjønn skulle etter forslaget gjelde personer som er bosatt i Norge.

8.1.3 Høringsinstansenes syn

Høringsinstansene er i all hovedsak svært positive til forslaget om å oppheve kravet om sterilisering, diagnose og medisinsk behandling som vilkår for å endre juridisk kjønn og til forslaget om at endring av juridisk kjønn skal baseres på personens opplevelse av kjønnsstilhorighet. Forslagene støt-

tes av blant annet *Likestillings- og diskrimineringsombudet, Bioteknologirådet, Forbundet for transpersoner Norge, Jussformidlingen i Bergen, Akershus universitetssykehus HF, Fredrikstad kommune, Helsedirektoratet, Harry Benjamin ressurs-senter, Den norske legeförening, Psykologforeningen, Amnesty International, Universitetssykehuset Nord-Norge HF, Den Norske Advokatforening, Redd Barna, LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, Sex og samfunn, Transgender Europe, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Foreldre og pasienter med F64.0, Norsk Forening for Klinisk Sexologi, Fellesorganisasjonen (FO), Skeiv Ungdom, Rettspolitisk forening, Humanetisk Forbund, Norges Juristforbund, Helsestasjon LHBT Ledende helsesøster og sexologisk rådgiver, UiO Institutt for offentlig rett, avdeling for kvinnerett, barnerett, likestillings- og diskrimineringsrett, LO, Oslo Universitetssykehus HF og professor i rettsvitenskap Aslak Syse.*

Om lovforslagets betydning uttaler *Skeiv Ungdom*:

«Det er vanskelig å beskrive med ord betydningen av forslaget som ligger til grunn. For våre medlemmer og ungdommer er dette en endring som handler om retten til å eksistere som det kjønn man er. Endringen vil ha en direkte og positiv innvirkning på helse og levekår hos våre ungdommer og andre berørte. Det er mange som har opplevd å bli tilsidesatt og ikke bli anerkjent som den man er som nå endelig opplever at å få sin rett til identitet hørt. Forslaget innebærer en endring i retning mot at alle skal kunne være seg selv i samfunnet som *Skeiv Ungdom* har jobbet for i mange år og støtter. Å skille juridisk og medisinsk kjønn vil bety at steriliseringskravet fjernes og er i samsvar med den Europeiske menneskerettighetskonvensjonen og flere dommer fra den Europeiske menneskerettighetsdomstolen. Lovendringsforslaget vil gjøre slutt på en menneskerettighetsstridig praksis.

Å kunne være det juridiske kjønn man identifiserer seg som kan sammenlignes med å leie og å eie bolig. Hvis du eier så har du en sikkerhet, eller trygghet i at ingen vil ta fra deg leiligheten. Om du leier så lever du med usikkerhet og risikoen for å miste eller bli fratatt boligen. Å kunne ha det juridiske kjønn som man identifiserer seg som gjør at transungdom står sterkere opp mot krenkelser i skolen slik som bruk av feil pronomen, navn, feil kjønnsdeling og i de tilfeller hvor vi ser at lærere ikke

anerkjenner elevenes kjønnsidentitet. Det vil skape trygghet hos den det gjelder og beskytte mot krenkelser.»

Verdialliansen og noen enkeltpersoner går imot disse forslagene.

Verdialliansen uttaler:

«Vi avviser ikke at denne reformen vil gi en bedre livssituasjon for enkeltpersoner.

Samtidig er lovhjemmel for endring av juridisk kjønn frakoblet kroppens karakteristika – uten medisinsk begrunnelse eller begrunnet i norske konvensjonsforpliktelser – kun begrunnet i individuelt valg – med krav om at samfunnet skal anerkjenne det juridiske kjønn som kjønnskategori, en reform av betydelig omfang. Reformen er verken utredet eller debattert politisk eller i samfunnet i lys av dette.

Vedtaket av lovforslaget slik det pr i dag er utformet, gir etter vår vurdering hjemmel for enkeltvedtak som i ettertid kan vise seg å være overgrep mot barnet.»

Jussformidlingen i Bergen kommenterer kravet om at personer som skal endre juridisk kjønn må være bosatt i Norge og stiller spørsmål om hva som skal gjelde for norske statsborgere utenlands og personer med midlertidig oppholdstillatelse.

8.1.4 Departementets vurderinger og forslag

Kjønnsidentitet er et personlig anliggende, som få andre har bedre innsikt i og forutsetninger for å mene noe om enn den enkelte selv. Departementet foreslår derfor at personer som opplever å tilhøre det andre kjønn enn det de er registrert med i folkeregisteret skal få rett til å endre sitt juridiske kjønn. I praksis innebærer det at personen får tildelt et nytt fødselsnummer.

Endringen innebærer at dagens krav om medisinsk diagnose og behandling oppheves.

Departementet viderefører forslaget i høringsnotatet om at retten til å endre juridisk kjønn begrenses til personer som er bosatt i Norge. Dette er hovedgruppen av personer som registreres i folkeregisteret med et fødselsnummer, jf. folkeregisterloven § 4. Departementet ser at det kan bli behov for å vurdere om norske statsborgere som er bosatt i utlandet også skal kunne endre sitt juridiske kjønn, slik *Jussformidlingen i Bergen* tar opp. Departementet foreslår derfor en hjemmel til å fastsette dette i forskrift.

8.2 Pålagt refleksjonsperiode

8.2.1 Ekspertgruppens forslag

Ekspertgruppen diskuterte om det bør legges inn en pålagt refleksjonsperiode fra begjæringen om endring av juridisk kjønn er fremmet og til den kan bekreftes. Flertallet i ekspertgruppa anbefalte at det ikke stilles krav om en pålagt refleksjonsperiode. Et mindretall anbefalte derimot en refleksjonsperiode. Mindretallet var delt i spørsmålet om refleksjonsperiodens lengde og foreslo henholdsvis en måned og seks måneders varighet.

Flertallet begrunnet sin anbefaling slik:

«Flertallet vektlegger at personer som ønsker å endre navn i tråd med sin kjønnsidentitet, i en fremtidig ordning uten krav til diagnose eller kirurgiske inngrep, vil søke om både endring av navn og endring av juridisk kjønn samtidig. Ekspertgruppa mener at det er hensiktsmessig at endring av juridisk kjønn ikke gjøres til en uforholdsmessig lengre prosess enn det som kreves for å endre navn.

En venteperiode før innvilgelse av endring av juridisk kjønn vil kunne innebære at søkeren ser seg nødt til å utsette utdanning og arbeid, reiser eller andre aktiviteter.

Å sammenligne endring av juridisk kjønn med inngåelse og oppløsning av ekteskap har begrenset verdi, da den enkeltes valg i disse tilfellene har konsekvenser for en annen person.

Etter flertallets syn er det stor sannsynlighet for at personer som allerede har brukt tid på å reflektere rundt sitt valg om å endre juridisk kjønn, vil oppleve det som formyndersk og unødvendig med pålegg om ytterligere venting.

Flertallet vil påpeke at den største ytre forandringen for personen selv og dennes omgivelser i de fleste tilfeller er endring i kjønnsuttrykk, bruk av fornavn og ønsket pronomen. Disse endringene vil vanligvis finne sted før personen velger å endre juridisk kjønn, og ha en større direkte påvirkning på sosiale relasjoner, og liknende, enn endringen av juridisk kjønn.

Flertallet vil fremheve at det å endre juridisk kjønn i de fleste tilfeller ikke vil være resultat av et plutselig innfall, men en veloverveid og reflektert beslutning som de fleste på eget initiativ vil ha drøftet med sine nærmeste og/eller fagpersonell.

I praksis antas erklæringsmodellen uten en refleksjonsperiode å medføre en «ventetid» som tilsvarer saksbehandling, utsending av

informasjonsmateriale fra vedtaksorganet, inn-sending av svarslipp, og utsending av vedtak.

Det vil kunne forekomme tilfeller der personer søker, og eventuelt også bekrefter, meldingen om endring av juridisk kjønn, uten fullt ut å være i stand til å forstå hva beslutningen omfatter. Flertallet i ekspertgruppa anser at dette hensynet ikke kan tillegges avgjørende vekt da endring av juridisk kjønn er en reversibel beslutning. Omgjøring av beslutninger om å endre juridisk kjønn vil, slik ekspertgruppa vurderer det, heller ikke medføre utgifter av betydning for det offentlige.»

Mindretallet begrunnet sine forslag slik:

«Ekspertgruppas mindretall (Hansen og Haraldsen) er for at erklæringsmodellen kombineres med en refleksjonsperiode i likhet med den nylig vedtatte lovbestemmelsen om endring av juridisk kjønn i Danmark. Etter mindretallets oppfatning er en refleksjonsperiode forenlig med Europarådets tilrådning om å fastsette «en rask, oversiktlig og tilgjengelig prosess» for endring av juridisk kjønn.

Mindretallet mener at erklæringsmodellen innebærer en dramatisk forkorting av tiden det tar fra ønsket om endring av juridisk kjønn oppstår til det er effektivt sammenholdt med ventetiden ved dagens praksis. Ekspertgruppas anbefaling om å innføre bestemmelser basert på erklæringsmodellen innebærer også en vesentlig endring av vilkårene for å endre juridisk kjønn da kastrasjonskravet, krav om medisinske inngrep, utredning og diagnose bortfaller. Langt flere vil oppfylle vilkårene for å endre juridisk kjønn og selv bestemme kjønns-tilhørighet.

En refleksjonsperiode vil medføre en forlenget ventetid. Mindretallet har delt seg når det gjelder synet på refleksjonsperiodens lengde. Haraldsen foreslår at refleksjonsperioden skal ha en måneds varighet, mens Hansen foreslår en refleksjonsperiode på 6 måneder.

Etter mindretallets oppfatning vil et krav om en refleksjonsperiode understreke viktigheten av beslutningen om å endre juridisk kjønn. En refleksjonsperiode vil gi vedkommende tid til å vurdere informasjonsmaterialet som blir sendt fra vedtaksorganet ved mottak av begjæring om endring av juridisk kjønn. Mindretallet er ikke i tvil om at det store flertallet av søknader om endring av juridisk kjønn er velbegrunnet og gjennomtenkt. Det antas like-

vel at et krav om refleksjonsperiode vil kunne forhindre at det innvilges endring av juridisk kjønn til personer som på søknadstidspunktet ikke har overskuet konsekvensene av sin søknad grunnet f. eks ustabilitet og ubehandlet psykiatrisk sykdom. Mindretallet kan ikke se at en refleksjonsperiode, i særdeleshet om denne er kort, vil påføre flertallet av søkerne en uforholdsmessig byrde.

Medlemmet Hansen mener, som vist over, at refleksjonstiden bør være på seks måneder, med den begrunnelse at en refleksjonsperiode kan bidra til å forebygge at personer som endrer juridisk kjønn senere ombestemmer seg. Endring av juridisk kjønn vil få konsekvenser for personens relasjoner til det offentlige, arbeidsplass, skole og lignende, og en ny endring av juridisk kjønn vil kunne bli en belastning for både personen selv og nære pårørende.»

8.2.2 Forslagene i høringsnotatet

Departementet støttet flertallet i ekspertgruppen og foreslo ikke en pålagt refleksjonsperiode i høringsnotatet. Departementet ba også om synspunkter på en mulig ordning med svarslipp, se nærmere redegjørelse og vurdering i punkt 8.4.

8.2.3 Høringsinstansenes syn

De fleste høringsinstansene er enig i at det ikke bør innføres en pålagt refleksjonsperiode før juridisk kjønn kan endres. Dette gjelder blant annet *Likestillings- og diskrimineringsombudet, Forbundet for transpersoner Norge, Psykologforeningen, Akershus universitetssykehus HF, Amnesty International, Den Norske Advokatforening, Redd Barna, LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, Sex og samfunn, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Foreldre og pasienter med F64.0, Norsk Forening for Klinisk Sexologi, Helsedirektoratet, Skeiv Ungdom, UiO Institutt for offentlig rett, avdeling for kvinnerett, barnerett, likestillings- og diskrimineringsrett, LO og professor i rettsvitenskap Aslak Syse.*

Forbundet for transpersoner Norge uttaler at:

«De fleste som lever med kjønnsinkongruens eller har et ambivalent forhold mellom tildelt kjønn og egen kjønnsidentitet, opplever dette som en realitet allerede fra 3–5 års alderen. På denne bakgrunn vil en refleksjonsperiode oppleves som unødvendig. I tillegg vil den kunne medføre en form for mistillit, som om søkeren ikke er seriøs.»

LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner mener en svarslippordning representerer en tilstrekkelig sikkerhetsventil i de tilfellene hvor en som ønsker å endre juridisk kjønn faktisk ønsker å revurdere valget. På denne måten unngår man også de tilfellene hvor noen endrer kjønn som en følge av noe annet enn personlig refleksjon.

Harry Benjamin ressurscenter, Den norske legeforening, Jussformidlingen i Bergen og Barneombudet ønsker en pålagt refleksjonsperiode.

Harry Benjamin ressurscenter uttaler:

«HBRS mener en refleksjonsperiode vil kunne være til hjelp i en krevende situasjon, og vi mener at det er gode argumenter for å stille et krav om en slik ordning også i Norge. Strengere vilkår vil gi mer legitimitet og seriositet til et juridisk skifte av kjønn. Selv om en refleksjonsperiode ikke vil fjerne muligheten for misbruk, så vil det øke terskelen for misbruk av en slik lov. (..) Vi er selsvagt innforstått med at det å endre juridisk kjønn for de fleste er en handling som vil være nøye overveid, og som har stor betydning for dem det gjelder. Samtidig kan man se for seg at folk som har opplevd store traumer, eller av andre grunner har behov for «å flykte» fra sitt tidligere liv og opplevelser, kan oppleve at det å endre juridisk kjønn er løsningen. Dette er også vår erfaring i møter med mennesker i vårt arbeid i løpet av disse 16 årene. De aller fleste har en reel opplevelse av å være født i feil kropp, eller andre utfordringer innenfor kjønnsidentitet. Men det er også en del som har opplevd traumer som de ønsker å komme seg vekk fra. Vi har også møtt personer med psykiatriske utfordringer som kan utløse en oppfatning av at de er født i feil kropp. Vi er redd for at en egenerklæringen kan bli brukt på en måte som kan få konsekvenser for mennesker som allerede har det vanskelig. Vi mener at det ikke er tatt høyde for det i anbefalingene.

Vi ser at noen opplever både traumer og reelle ønsker om å endre kjønn – men vi er også kjent med eksempler der den underliggende årsaken til ønsket har vist seg å være andre årsaker. Vi er også opptatt av at man i en slik situasjon kan sitte alene og gjennomføre endringen – og dermed ikke fanges opp av hjelpeapparatet og får den støtten som man faktisk trenger. Når skuffelsen over at nytt juridisk kjønn ikke tok bort de andre problemene, kan alvorlige situasjoner oppstå når nettverk og hjelpeapparat mangler. Vi er opptatt av at en

refleksjonsperiode kan bidra til at disse ikke får ekstra stein til byrden ved å velge feil i en sårbar og svært vanskelig periode.(...)

HBRS mener det bør være en 6 måneders refleksjonsperiode slik det er i Danmark.

Dette er en handling som sannsynligvis mange har vurdert nøye. Vi mener likevel det er grunn til en refleksjonsperiode, for å sile ut mulige useriøse søkere. Samtidig mener vi at det å velge å bytte juridisk kjønn er en handling som får konsekvenser for en persons sosiale liv, relasjoner, og lignende. Selv om man i etterkant kan velge å gå tilbake til sitt opprinnelige kjønn hvis man kommer til at valget var feil, vil det ha sosiale konsekvenser. Bytte av personnummer tilflytter skole, arbeidsplass, NAV og andre, og personen må dermed forholde seg til det selv om de angrer i etterkant. En slik refleksjonsperiode er liten sammenlignet med viktigheten av å ta et riktig valg.

Det er også viktig å forstå at alle som selv mener at de skal ha nytt personnummer skal kunne få det, ved å skrive i søknaden «opplevelse av å være et annet kjønn». Det er altså ikke bare vår pasientgruppe og andre innenfor kjønnsdysfori og kjønnskongruens som skal kunne søkes via hjemmesiden til Skatteetaten. Det vil derfor ikke være urealistisk å tro at det kan være en del useriøse søkere, og søkere med store psykiske vansker.»

Jussformidlingen i Bergen uttaler:

«Vi mener et krav om en refleksjonsperiode vil understreke viktigheten av beslutningen som endring av juridisk kjønn innebærer. Videre mener vi at en refleksjonsperiode ikke fratår individet selvbestemmelsesrett, men gir individet tid og rom til å grundig vurdere et stort valg og dets konsekvenser. Vi kan ikke se at et slikt krav vil påføre søkerne en uforholdsmessig byrde, og foreslår at en slik refleksjonsperiode bør settes til tre/fire måneder. Det kan, selv om man lenge har vurdert valget, oppleves som et steg i seg selv å iverksette faktiske juridiske handlinger for å endre kjønn. En refleksjonsperiode vil etter vårt syn ikke bare være positivt for den det gjelder, men også for eventuell familie og andre nære pårørende. Ordningen med refleksjonsperiode kan revurderes i etterkant av lovens ikraftsettelse, når man ser hvordan ordningen utarter seg i praksis.»

Barneombudet mener en pålagt refleksjonsperiode på for eksempel en måned, kan være særlig hen-

siktsmessig der hvor det er uenighet mellom barn og foreldre. Foreldrene kan få litt tid til å venne seg til tanken. Dette kan muligens virke konflikt-dempende i seg selv.

8.2.4 Departementets vurderinger og forslag

Departementet er enig med flertallet i ekspertgruppen og foreslår ikke en pålagt refleksjonsperiode. Det er grunn til å tro at de fleste søknader om endring av juridisk kjønn vil være veloverveide og grundig gjennomtenkt. For personer som allerede har brukt tid på å reflektere rundt sitt valg om å endre juridisk kjønn, kan det oppleves som mistilitt, formynderisk og en unødvendig hindring å bli pålagt en ytterligere venting etter at søknad er sendt inn.

Som foreslått i høringsnotatet, bør ordningen for å endre juridisk kjønn være enkel og uten unødvendige hindringer. Dette er i tråd med Europarådets ministerkomites lhbt-anbefalinger om å fastsette «en rask, oversiktlig og tilgjengelig prosess» for endring av juridisk kjønn, se omtale under punkt 6.

En ordning med svarslipp innebærer at søknadsprosessen går over noe tid. Dette kan bidra til å hindre søknader som er resultat av rene impuls-handlinger. Se nærmere vurdering av ordning med svarslipp i punkt 8.4.

8.3 Endring av juridisk kjønn for barn og unge

8.3.1 Om barns rett til medvirkning og samtykke på vegne av barn

8.3.1.1 Barns rett til medvirkning

FNs konvensjon om barnets rettigheter ble ratifisert av Norge i 1991. I 2003 ble barnekonvensjonen inkorporert i norsk lov med forrang foran annen norsk lovgivning, jf. menneskerettsloven §§ 2 og 3.

Barnekonvensjonen artikkel 3 fastslår at ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Barnets beste er konvensjonens mest sentrale begrep.

Etter konvensjonens artikkel 12 har barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter rett til fritt å gi uttrykk for disse synspunktene i alle forhold som angår barnet selv. Barnets synspunkter skal tillegges behørig vekt i samsvar med barnets

alder og modenhet. Denne bestemmelsen er sentral i anerkjennelsen av barn som selvstendige individer.

Barneloven §§ 30 – 33 har regler om barns rett til medvirkning i saker som angår dem. Etter hvert som barn blir i stand til å danne seg egne synspunkter på det saken dreier seg om, skal foreldrene høre hva barnet har å si før de tar avgjørelser om personlige forhold for barnet. De skal legge vekt på det barnet mener ut fra barnets alder og modenhet. Det samme gjelder for andre som barnet bor hos eller som har med barnet å gjøre. Barn som har fylt sju år, og yngre barn som er i stand til å danne seg egne meninger skal få informasjon og anledning til å si sin mening før det blir tatt avgjørelser om personlige forhold for barnet, bl.a. om foreldreansvaret, hvor barnet skal bo fast og samvær. Når barnet har fylt 12 år skal det legges stor vekt på barnets mening.

Foreldrene skal gi barnet stadig større selvråderett med alderen og fram til barnet fyller 18 år og blir myndig. I særlovgivningen kan det være områder hvor barn får fullstendig beslutningsmyndighet før de blir myndige, for eksempel i trosspørsmål, helsespørsmål og ved valg av utdanning.

8.3.1.2 Samtykke fra foreldre med foreldreansvar

I tilfeller hvor barnet ikke har selvstendig beslutningsmyndighet, er det foreldre med foreldreansvar som bestemmer. Foreldreansvaret innebærer rett og plikt til å treffe avgjørelser for barnet i personlige forhold, jf. barneloven § 30. Foreldrene skal utøve foreldreansvaret ut fra barnets interesser og behov. Når foreldrene har felles foreldreansvar, skal de ta avgjørelser om barnet i fellesskap. De har både rett og plikt til å treffe de beslutninger som ligger under foreldreansvaret. Plikten skal forstås som en plikt til å bidra til å finne løsninger som foreldrene anser for å være i barnets interesser. Foreldrene er videre forpliktet til å lytte til barnets mening før de treffer en beslutning, jf. omtale ovenfor.

Det vil oppstå situasjoner hvor foreldrene ikke er enige i spørsmål som gjelder barnets personlige forhold. Det er ingen generelle familierettslige regler om fortrinn for den ene av foreldrene eller mulighet for overprøving av domstolen eller en annen tredjepart dersom foreldre er uenige om utøvelsen av det felles foreldreansvaret. Barneloven gir ikke regler om hvordan konflikter mellom foreldrene om spørsmål som hører inn under foreldreansvaret skal løses. Det gis heller ingen tilbud om konfliktløsning ved-

rørende spørsmål som faller inn under av foreldreansvaret, ut over familievernets generelle tilbud om foreldresamarbeid.

8.3.1.3 Samtykkekompetanse etter en omsorgsovertakelse

Etter en omsorgsovertakelse er det den kommunale barneverntjenesten som har det løpende og helhetlige ansvaret for barnets videre oppvekst og omsorg, jf. barnevernloven §§ 4-12 og 4-16. Med mindre foreldrene også fratas foreldreansvaret for barnet etter barnevernloven § 4-20, beholder foreldrene et begrenset foreldreansvar for barnet. Dette innebærer at bestemmelsesretten etter en omsorgsovertakelse er delt mellom barneverntjenesten og foreldrene.

Samtykke til endring av juridisk kjønn er å forstå som en del av det begrensede foreldreansvaret. Dette innebærer at det også etter en omsorgsovertakelse vil være foreldrene med foreldreansvar som har kompetanse til å samtykke til endring av juridisk kjønn.

8.3.2 Ekspertgruppens forslag

Ekspertgruppen foreslo at aldersgrensen for retten til selv å begjære endring av juridisk kjønn skulle være 18 år. I tråd med anbefalingen om at betingelsene for endring av juridisk kjønn bør holdes adskilt fra den medisinske behandlingen, mente ekspertgruppen at den helserettslige myndighetsalder og aldersgrense for å endre juridisk kjønn ikke bør være den samme.

Ekspertgruppen viste til at aldersgrensen for selv å kunne bestemme endring av navn er 18 år:

«Det vil ofte være en sammenheng mellom navnebytte og endring av juridisk kjønn for personer med kjønnsinkongruens. Begge har en offentligrettslig side ved at det utløser rett til endring av identitetspapirer og dokumenter. Begge endringer har betydning for hvordan personen oppfattes av omgivelsene, både i privat og offentlig sammenheng. Ekspertgruppen viser til at å endre juridisk kjønn har betydelige rettslige konsekvenser for den enkelte og konkluderer med at det ikke er grunnlag for å fravike den alminnelige myndighetsalder.»

For ungdom mellom 16 og 18 år foreslo gruppen at disse selv skal kunne begjære endring av juridisk kjønn. Den eller de som har foreldreansvar skulle ha rett til å bli informert, med mindre særlige grunner taler mot det. Dersom en av eller

begge foreldrene motsatte seg endring av juridisk kjønn, eller ikke ble informert, burde det kreves godkjenning fra fylkesmannen for at begjæringen skulle kunne imøtekommes.

For barn under 16 år, anbefalte gruppen at foreldre gis rett til å fremsette begjæring om endring av juridisk kjønn på vegne av sitt barn etter godkjenning av fylkesmannen. Barnet skulle høres og dersom barnet hadde fylt 12 år, var det et vilkår for godkjenning at barnet har samtykket. Ekspertgruppen foreslo ikke noen nedre aldersgrense for når foreldre skal kunne begjære endring av juridisk kjønn på vegne av sine barn.

Ekspertgruppen omtalte ikke begjæring om endring av juridisk kjønn for personer over 18 år som er under vergemål.

8.3.3 Forslagene i høringsnotatet

I høringsnotatet foreslo departementet en lavere aldersgrense enn ekspertgruppen. Departementet foreslo at personer som har fylt 16 år, selv skulle kunne søke om endring av juridisk kjønn.

Endring av juridisk kjønn og bytte av navn henger ofte sammen. Departementet foreslo derfor også å senke navnelovens aldersgrense for å endre navn til 16 år, se nærmere redegjørelse i kapittel 9.

Videre foreslo departementet at personer mellom 7 og 16 år skulle kunne søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvaret. Dersom barnet har to med felles foreldreansvar og en av disse ikke ønsker å søke om endring, foreslo departementet at endring ikke kan skje.

Departementet mente også at det juridiske kjønn til barn under 7 år bare burde kunne endres dersom barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. For barn under 7 år skulle den eller de som har foreldreansvar kunne søke om endring av juridisk kjønn på vegne av barnet. På grunn av kravet om udefinerbare kjønnskaraktistika foreslo departementet også et krav om at foreldrene måtte fremlegge medisinsk dokumentasjon på barnets tilstand.

Departementet mente også at spørsmålet om skifte av juridisk kjønn må anses som et særlig personlig forhold slik at vergen ikke bør ha kompetanse til å søke om endring av juridisk kjønn på vegne av den som er under vergemål. Etter forslaget skulle den som er satt under vergemål ha full myndighet til selv å søke om endring av juridisk kjønn dersom vedkommende er over 16 år.

8.3.4 Høringsinstansenes syn

8.3.4.1 16-årsgrense for søknad om juridisk kjønn

De fleste høringsinstansene støtter forslaget om at personer over 16 år kan søke om endring av juridisk kjønn uten samtykke fra foreldre eller andre med foreldreansvaret. Dette gjelder blant annet *Likestillings- og diskrimineringsombudet, Forbundet for transpersoner Norge, Helsedirektoratet, Amnesty International, Den Norske Advokatforening, Redd Barna, LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, Sex og samfunn, Barne- ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Skeiv Ungdom, Rettspolitisk forening og Institutt for offentlig rett, avdeling for kvinnerett, barnerett, likestillings- og diskrimineringsrett ved Universitet i Oslo.*

Barneombudet støtter 16-årsgrensen og mener dessuten at departementet bør utrede om grensen kan senkes til 15 år.

Skattedirektoratet, Universitetssykehuset Nord-Norge HF (UNN HF), Den norske legeforening og Norsk Forening for Klinisk Sexologi støtter ekspertgruppens forslag om aldersgrense på 18 år.

8.3.4.2 Barn og unge mellom 7 og 16 år

En del høringsinstanser går imot forslaget om at barn og unge mellom 7 og 16 år skal søke sammen med den eller de som har foreldreansvaret. De mener en uavhengig instans bør kunne godkjenne endring ved uenighet mellom barnet og den eller de med foreldreansvar. Dette gjelder blant annet *Likestillings- og diskrimineringsombudet, Barneombudet, Amnesty International, Den Norske Advokatforening, Redd Barna, LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir), Fellesorganisasjonen (FO), Helsedirektoratet, Skeiv Ungdom, Rettspolitisk forening, Norges Juristforbund, Helsestasjon LHBT Ledende helsesøster og sexologisk rådgiver og Institutt for offentlig rett, avdeling for kvinnerett, barnerett, likestillings- og diskrimineringsrett ved Universitetet i Oslo.*

LLH peker på at denne løsningen innebærer at barn i over ti år kan risikere å måtte leve et liv som ikke er i tråd med sin identitet, noe som vil kunne være i strid med barnekonvensjonen artikkel 8. Jo tidligere et barn får leve i tråd med sin kjønnsidentitet, jo bedre vil det være for barnet.

LLH mener også at avgjørelsens personlige karakter ikke er til hinder for at en ekstern, faglig instans kan overprøve en uenighet mellom foreldrene. En instans som består av fagfolk med særskilt barnefaglig og kjønnsfaglig kompetanse vil

kunne komme med anbefalinger til en offentlig instans, som for eksempel fylkesmannen, hvis barnets kjønnsdysfori oppdages i kontakt med for eksempel skolehelsetjenesten. LLH savner generelt fokus på at barnets stemme, i et så personlig og viktig spørsmål må veie tyngst og kan ikke se at løsningen som skisseres i høringsnotatet er i tråd med barnekonvensjonens art. 12, eller barne-loven §§ 31 og 33.

Likestillings- og diskrimineringsombudet savner et mer konkret barneperspektiv i høringsnotatet, og en mer inngående vurdering av betydningen av de foreslåtte endringene som berører barn. Ombudet viser særlig til barnets rett til å bevare sin identitet etter barnekonvensjonen artikkel 8, hvor FNs barnekomite har uttalt at rettigheten må respekteres og tas hensyn til i vurderingen av barnets beste. Ombudet kan ikke se at denne vurderingen er gjort av departementet. Komiteen har uttalt at identiteten til barnet innbefatter kjønn og seksuell orientering.

Ombudet mener departementet må vurdere en ordning som i større grad ivaretar barnets rett til å bli hørt i takt med alder og modenhet. Ombudet uttaler:

«Etter ombudets mening reflekterer heller ikke departementets forslag at det skal legges stadig større vekt på barnets mening i takt med alder og modenhet, jf. Grunnloven § 104. Dette illustreres særlig ved at departementet avskjærer en overprøvningsmulighet der foreldre er uenig i barnets ønske om å endre juridisk kjønn. Det er en reell problemstilling at en forelder eller begge foreldre ikke samtykker til at barnet endrer juridisk kjønn. Ombudet legger til grunn at et manglende samtykke vil oppleves særlig inngripende jo eldre barna blir. For barn som nærmer seg puberteten, og som har en klar oppfatning av at de ønsker å endre juridisk kjønn, vil et manglende samtykke oppleves svært problematisk. Ombudet viser til at det i Sverige er foreslått at barnets beste kan prøves av sosialnemnden fra barnet er fylt 12 år dersom en av to foreldre motsetter seg barnets ønske om endring av juridisk kjønn.»

Amnesty International uttaler at barnekonvensjonens bestemmelser ikke synes å være ivaretatt:

«Amnesty International ber departementet om å sikre at barnets rett til å bli hørt i takt med alder og modenhet blir tilbørlig ivaretatt i lovforslaget. Amnesty oppfordrer departementet til å vurdere etableringen av en uavhengig og faglig kompetent ankeinstans som kan avgjøre barns søknad om

endring av juridisk kjønn i de tilfeller der barnets vurdering ikke sammenfaller med vurderingen til en eller begge foreldre.»

Barneombudet mener barn under 16 år må ha rett til å søke om endring av juridisk kjønn selv om foreldrene er uenige. *Ombudet* uttaler:

«Barneombudet mener at et barn under 16 år må ha rett og mulighet til å søke om endring av juridisk kjønn, også der hvor foreldrene ikke er enige. Vi mener fylkesmannen kan bringes inn som en tredjepart her. En forutsetning er imidlertid at det nedsettes formelle prosedyrer eller retningslinjer i saksgangen for hvordan fylkesmannen skal gå frem for å vurdere barnets søknad, med særlig fokus på barns rett til å bli hørt, hvordan dette kan foregå på best mulig måte og foreldrenes ansvar i prosessen.

Hvis en av foreldrene støtter barnets ønske om endring av juridisk kjønn kan denne forelderen bistå barnet i søkeprosessen. Der hvor ingen av foreldrene støtter barnet, må fylkesmannen opprette en setteverge med mandat til å bistå barnet. Hvordan dette skal gjøres må også inngå i de formelle prosedyrene.

Å gi barn under 16 år muligheter til å søke der hvor en eller begge foreldrene ikke samtykker, gjør at departementet også må se nærmere på foreldreansvaret og foreldrenes rolle. Som vi ser, vil dette by på store utfordringer for foreldreansvaret. Samtidig har barnet rettigheter som ikke kan overses.»

Skeiv Ungdom mener det bør være klagemulighet for barn og unge som blir nektet å endre juridisk kjønn av en eller begge sine foreldre. *Skeiv Ungdom* uttaler:

«Det er lite kompetanse om kjønnsidentitet i samfunnet og vi møter transpersoner som opplever motstand både i skolen og hjemme. Mange transpersoner opplever at kjønnsidentiteten blir gjort til et problem, og at deres opplevelse av eget kjønn ikke blir tatt på alvor. Barn og ungdommer får beskjed om å endre seg og at de ikke kan «særbehandles». Å stadig måtte forsvare sin kjønnsidentitet er en stor belastning.

Personer mellom 7–16 år risikerer å gå igjennom størstedelen av skoletiden uten å få sin kjønnsidentitet anerkjent. Vi har eksempler hvor ungdommer som ikke har fått leve ut sin kjønnsidentitet før barnevernet har grepet inn. Barn og unge har større risiko for å bli utsatt for krenkelser, spesielt i skolen og kan ha alvor-

lige konsekvenser for helsen. Det å måtte gjennom store deler av oppveksten uten å få sin kjønnsidentitet anerkjent og med ingen mulighet for å leve som det kjønn man er et brudd på barns rett til en identitet.

FN sin barnekomite har uttalt at seksuell orientering og kjønnsidentitet forstås som en del av barnets rett til identitet og anbefaler at barnets rett til mening skal ligge til grunn i forståelsen av barnets beste. En klagemulighet hvor barnets mening og beste ligger til grunn er nødvendig for å ivareta barnets rettigheter. Her finnes det utredninger og praksiser fra Sverige hvor f.eks. fylkesmannen eller tilsvarende på grunnlag av råd fra fagpersoner kan avgjøre med utgangspunkt i barnets beste og barns rettigheter.»

Buudir mener det er vesentlig at barnet har rett til å bli hørt, og at barnets synspunkter tillegges stor vekt i tilfeller der en eller begge foreldre motsetter seg barnets ønske. *Buudir* deler departementets syn på at en person ved syv-års alder ikke har nådd et tilstrekkelig modenhetsnivå for å kunne ta denne typen beslutninger selv. For barn over 12 år med et sterkt ønske om å endre juridisk kjønn, vil det imidlertid kunne virke urimelig at en av foreldrene motsetter seg barnets ønske.

Buudir mener at barn ned til 12 år skal kunne få søke om å endre juridisk kjønn, selv om en eller begge foreldre motsetter seg et slikt ønske. Det bør utredes om det bør etableres en nemd som tar stilling til om endring av juridisk kjønn er til barnets beste i disse tilfellene, jf. den svenske utredningen *Juridisk kön* og medisinsk *könskorrigering*.

Redd Barna uttaler:

«Manglende samtykke til endring fra (en av) foreldre ovenfor barn eller ungdom under 16 år som har en klar oppfatning over at de ønsker å endre juridisk kjønn, kan ha alvorlige konsekvenser for disse barna. Undersøkelser viser at 80 % av transbarn ønsker å ha eller ønsket å ha hatt muligheten å endre juridisk kjønn før de fyller 16 år. Videre anbefaler FNs barnekomité at aldersgrenser i lovbestemmelser klart bør gjenspeile en erkjennelse av statusen til unge som rettighetsbærere, i samsvar med deres gradvise utvikling, alder og modenhet. FN barnekomité mener i tillegg at barna skal ha enkel tilgang til et system for individuelle klager, særlig med tanken på privatliv, jf. barnekonvensjonen artikkel 16.4

Redd Barna mener derfor at i de sakene der (en av) foreldre er uenige i barnets eget ønske

om å endre juridisk kjønn, skal ikke barnet avskjæres fra overprøvningsmuligheter. Vi mener at en slik avskjæring ikke tar hensyn til barnets beste og heller ikke tar hensyn til barnets rett til å bli hørt og barnets økende med- og selvbestemmelsesrett. (...)

Som anført ovenfor mener *Redd Barna* at det i hvert fall bør være en ekstern instans hvor barn eller forelder på vegne av barnet kan henvende seg til når (en av) foreldre ikke er enig i endringen. Vi vil i tillegg vise til, om det ikke skal føres kontroll av en ekstern instans, vil barn mellom 7 og 12 år etter departementets forslag havne i en svært sårbar posisjon. Disse barna har ikke samtykkerett, noe som betyr at det er ingen kontroll på om det faktisk er barnets eget ønske, om barnet er hørt i saken, og om barnets beste er vurdert.

Redd Barna anbefaler derfor at departementet følger ekspertgruppens anbefaling at foreldre gis rett til å fremsette egenerklæring om endring av juridisk kjønn for barn etter godkjenning av fylkesmannen eller annen ekstern organ. Vi mener at dette vil komme barns rettsikkerhet til gode.»

Den Norske Advokatforening mener også det er grunn til å vurdere særskilte regler for barn og ungdom mellom 12 og 16 år. Foreningen mener det kan være grunn til å vurdere samme ordning som etter pasient- og brukerrettighetsloven § 3-4 andre ledd der en kan unnlate å informere foreldrene dersom ungdommen, av grunner som bør respekteres, ikke ønsker det.

Institutt for offentlig rett, avdeling for kvinneverett, barneverett, likestillings- og diskrimineringsrett ved Universitetet i Oslo (UiO) mener en upartisk offentlig instans bør avgjøre spørsmålet ved uenighet mellom barnet og en av foreldrene, tilsvarende som etter pasient- og brukerrettighetsloven § 4-4 andre ledd bokstav b. Etter denne bestemmelsen er det tilstrekkelig at en av foreldrene eller andre med foreldreansvar samtykker til helsehjelp som kvalifisert helsepersonell mener er nødvendig for at barnet ikke skal ta skade.

Helsedirektoratet mener også at det bør være mulig for barn og unge mellom 7 og 16 år å endre juridisk kjønn selv om en av foreldrene ikke ønsker å samtykke. Direktoratet påpeker at juridisk kjønn kan ha stor praktisk og psykososial nytte og ha en helsefremmende effekt også for barn under 16 år. I likhet med UiO anbefaler direktoratet at det sees hen til reglene i pasient- og brukerrettighetsloven § 4-4 andre ledd bokstav b.

Den norske legeforening peker på at aldersspennet fra 7–16 år er stort og mener barn ned i 7 år alder er så små at det er utfordrende også for foreldre å skulle ta en slik beslutning. Det å skifte kjønn må anses som en stor og livsendrende beslutning. Fra et medisinsk ståsted kan det være grunn til å forfekte en «føre-var»-holdning, og at man heller bør vente til barnet kommer i puberteten og kjønnstilhørigheten er sikrere. Legeforeningen etterlyser noe mer utredning om behovet for rett til endring av juridisk kjønn hos så små barn.

8.3.4.3 Barn under 7 år

En del høringsinstanser går imot departementets forslag om at endring av juridisk kjønn hos barn under 7 år bare skal kunne gjøres dersom barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling og etter dokumentasjon fra helsepersonell. Dette gjelder blant annet *Likestillings- og diskrimineringsombudet, Forbundet for transpersoner Norge, Amnesty International, Redd Barna, LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner, Helsedirektoratet, Skeiv Ungdom, Rettspolitisk forening og Institutt for offentlig rett, avdeling for kvinnevern, barnevern, likestillings- og diskrimineringsrett ved Universitetet i Oslo.*

Flere av disse peker på at grensen på 7 år innebærer at barn uten medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling ikke kan endre juridisk kjønn før etter skolestart, noe som kan innebære en unødig tilleggsbelastning.

Amnesty International og *Helsedirektoratet* mener et krav om medisinsk vurdering før endring av juridisk kjønn for de yngste barna står i sterk kontrast til forslaget om å gjøre det enklere å endre juridisk kjønn.

Helsedirektoratet uttaler:

«Helsedirektoratet stiller seg undrende til at det foreslås en slik begrensning. Vi støtter intensjonen om å gjøre det mulig for barn med usikker somatisk kjønnsutvikling å kunne endre det juridiske kjønn som ble registrert etter fødselen, men savner en begrunnelse for hvorfor denne muligheten ikke også skal gjelde for de barna som ikke har fått en slik spesifikk diagnose og der både barnet og den eller de som har foreldreansvaret ser behovet for endring av juridisk kjønn. Etter direktoratets syn bryter dette forslaget mot intensjonene i resten av lovforslaget om å bryte båndene mellom spesifikke diagnoser og retten til selv å definere sin kjønnsidentitet og sitt juridiske kjønn.»

LLH støtter ikke en nedre aldersgrense for endring av juridisk kjønn og mener aldersgrensen på 7 år fremstår som en tilfeldig valgt alder. Det vil være en mye bedre løsning hvis foreldrene sammen med barnet fatter en beslutning som er i tråd med barnets identitet og ønsker, uten at en nedre aldersgrense skal være til hinder for dette. *LLH* mener også det er uheldig at høringsnotatet trekker inn «medfødt somatisk kjønnsutvikling» og «undefinerbare kjønns-karakteristika» i et høringsnotat som ellers omhandler endring av juridisk kjønn, uavhengig av kroppslige/medisinske forhold.

Redd Barna uttaler:

«Redd Barna mener at en innsnevring som departementet foreslår for barn under 7 år ikke kan begrunnes med det departementet anser å være rimelig, men skal begrunnes ut fra barns rettigheter, altså ut fra det som barnet som egen rettighetsbærer har krav på. Vurderingene av om det skal kunne foretas endring av juridisk kjønn for barn, og eventuelle vilkår for dette, må etter vår mening baseres på hensynet til barnets beste. Ved alle handlinger som berører barn, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn. Dette betyr at også lovgiveren skal vurdere barnets beste når de kommer med et forslag som berører barn. Redd Barna kan ikke se at dette har blitt gjort av departementet i forslaget om en nedre aldersgrense på 7 år. Departementet kommer ikke med noen begrunnelser for hvorfor den nedre aldersgrensen er satt til 7 år og sier ingenting om hvilke vurderingene har blitt gjort. Departementet begrunner heller ikke hvorfor de tar inn et medisinsk perspektiv for barn under 7 år hvor målsettingen av lovforslaget hele veien har vært å fjerne de medisinske kravene og diagnosene.

Redd Barna mener at departementet i sitt forslag for en nedre aldersgrense på 7 år heller ikke har tatt hensyn til barnets rett til å bli hørt. Retten til å gi fri uttrykk for sine meninger, og til å bli tatt hensyn til er også grunnleggende når barn og unges identitet skal realiseres. Det er ikke noen nedre grense for å høre barnet i barnekonvensjonen og FN's barnekomité er svært kritisk til nedre aldersgrenser når det gjelder barnets rett til å bli hørt, da det frarøver barn muligheten å uttale seg om alle forhold som vedrører dem. Det er heller ikke satt en aldersgrense når barn skal ha rett til sin identitet eller til vern om sin personlige integritet.

Redd Barna mener videre at ikke-diskrimineringsprinsippet ikke er godt nok ivaretatt når departement uten begrunnelse utestenger barn under 7 år fra sin rett på identitet og stiller et vilkår som ikke stilles for eldre barn. Vi vil også vise til at forslaget er særlig uheldig for barn som begynner på grunnskole som 6-åringer.

Redd Barna mener derfor at departementet bør vurdere en ordning som i større grad åpner for at alle barn, uavhengig av alder eller særskilt medisinsk tilstand, bør få muligheten for å søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvaret.»

Rettspolitisk forening uttaler at konsekvensene av å ha et juridisk kjønn som ikke samsvarer med kjønnsidentitet kan oppleves byrdefullt også for barn under sju år. Dette kan blant annet gjøre seg gjeldende ved passkontroller og i forbindelse med skolestart og skolegang. Endringen vil også ha en viktig signaleffekt for barnets omgivelser.

Høringsinstanser som uttaler seg eksplisitt om forslaget til regler for barn under 7 år og som helt eller delvis støtter forslaget er blant annet *Jussformidlingen i Bergen*, *Barneombudet* og *Norges Juristforbund*.

Barneombudet støtter kravet om diagnose for de yngste barna, men mener den nedre aldersgrensen bør senkes til 6 år. *Ombudet* uttaler:

«Selv om hovedhensikten med lovforslaget er å fri seg fra de medisinske vurderingene som betingelse for endring av juridisk kjønn, støtter Barneombudet departementets forslag. Det er et element av beskyttelse for de minste barna at departementet bringer inn en tredje instans som skal legge medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling til grunn for at foreldrene kan søke om endring av juridisk kjønn på vegne av barnet. Samtidig må det være en betingelse at barnet blir hørt. Det er derfor avgjørende at legen som foretar den medisinske undersøkelsen snakker med barnet om opplevd kjønnsinkongruens, og at barnets mening vektlegges. Barnets beste skal være et grunnleggende hensyn i legens vurdering.»

Juristforbundet støtter departementets forslag om at endring av juridisk kjønn for barn under 7 år kun kan gjøres for barn med medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling og at det må fremlegges medisinsk dokumentasjon på barnets tilstand.

Jussformidlingen i Bergen er delt i oppfattelsen av om det bør være mulig å endre juridisk kjønn for barn under 7 år og uttaler:

«Barn under 7 år er en ekstra sårbar gruppe ettersom de ikke vil ha de beste forutsetninger for å forstå konsekvensene av et valg om endring av juridisk kjønn som følge av lav alder. Jussformidlingen er delt i oppfattelsen av om det i det hele tatt bør være adgang til å endre juridisk kjønn før fylte 7 år, sett hen til barnets modenhet og evne til refleksjon.

Dersom man skal åpne for at barn under 7 år skal kunne endre juridisk kjønn, er vi enig i at en adgang først og fremst bør gjelde for barn med en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. Det må derfor kreves en medisinsk vurdering av barnets behov. Videre mener vi at det i større grad må stilles krav til at barnets ønske om endring er kommet tydelig til uttrykk, og at det videre må dokumenteres at barnet har et klart behov for endring. Vi mener endringsadgangen for denne gruppen bør være snever. »

8.3.4.4 Personer under vergemål

Noen få høringsinstanser uttaler seg om forslaget om at personer over 16 år som er under vergemål selv skal kunne søke om endring av juridisk kjønn.

Juristforbundet støtter forslaget og begrunner dette med at spørsmålet om å skifte juridisk kjønn er et særlig personlig forhold der det er særlig viktig å verne om den enkeltes selvbestemmelsesrett, blant annet fordi det dreier seg om forhold av betydning for den enkeltes følelsesmessige tilhørighet til et visst kjønn.

Skattedirektoratet støtter ikke forslaget. *Jussformidlingen i Bergen* og *Justis- og beredskapsdepartementet* støtter vurderingen av at et spørsmål om skifte av kjønn bør anses som et særlig personlig forhold som er lite egnet til å delegere til en annen person, men mener spørsmålet om endring av juridisk kjønn for personer over 16 år som er under vergemål trenger en nærmere vurdering.

8.3.5 Departementets vurderinger og forslag

8.3.5.1 Personer over 16 år

Departementet viser til bred tilslutning fra høringsinstansene og opprettholder forslaget om en 16-års aldersgrense for endring av juridisk kjønn. Unge på 16 år har oppnådd tilstrekkelig alder og modenhet til å kunne sette seg inn i konsekvensene av å endre juridisk kjønn og selv vurdere og ta stilling til hva som er riktig for dem.

Kjønnsidentitet formes i tidlig alder og kommer sterkt til uttrykk i pubertetsårene, ofte med

store emosjonelle og relasjonelle utfordringer som det kan være krevende å håndtere. For barn og unge som i tillegg opplever at egen kjønnsidentitet avviker fra deres samfunnsdefinerte kjønnsstatus, kan livssituasjonen bli ekstra smertefull. For de berørte personer kan det oppleves som en urimelig tilleggsbelastning å måtte vente til fylte 18 år før de selv kan bestemme å endre sitt juridiske kjønn. Dette kan således være et argument for at andre kriterier enn det generelle myndighetskravet bør tillegges større vekt ved aldersregulering knyttet til endring av juridisk kjønn.

Ungdom på 16 år anses tilstrekkelig modne til å bestemme over egen helse. De må derfor også kunne ta beslutningen om endring av juridisk kjønn, en beslutning som ikke har større konsekvenser enn å avstå fra helsehjelp. Det vises også til punkt 8.2 der departementet foreslår at det ikke skal settes noen vilkår for å skifte kjønn, heller ikke skifte tilbake til opprinnelig juridisk kjønn. Ungdom som føler at beslutningen om endring av juridisk kjønn var feil, kan dermed lett rette opp feilen.

8.3.5.2 Barn og unge mellom 6 og 16 år

På bakgrunn av uttalelsene i høringen, foreslår departementet en noe annen løsning for endring av juridisk kjønn for barn og unge under 16 år. Departementet ser at det kan være viktig å ha mulighet for å endre juridisk kjønn i tilknytning til skolestart og foreslår derfor å senke denne grensen til 6 år slik som foreslått av *Barneombudet*. Dette vil føre til at aldersgrensen stemmer bedre med tidspunkt for skolestart, selv om en del barn faktisk starter på skolen før de har fylt 6 år. Departementet finner ikke grunn til å senke aldersgrensen ytterligere fordi så unge barn ikke er tilstrekkelig modne til å ta en beslutning om endring av juridisk kjønn.

For barn og unge mellom 6 og 16 år opprettholder departementet forslaget om at barnet som hovedregel må søke sammen med foreldrene eller andre med foreldreansvar. Beslutningen om å endre juridisk kjønn er av en slik personlig art at barn allerede fra de er 6 år må være enig med foreldrene dersom det skal søkes om endret juridisk kjønn. Foreldrene skal ikke kunne gjøre dette alene uten barnets samtykke.

Mange høringsinstanser gikk imot forslaget om at barn og unge mellom 7 og 16 år ikke skulle kunne endre juridisk kjønn dersom ikke begge foreldre eller andre med foreldreansvar samtykket. Høringsinstansene pekte blant annet på at dette forslaget innebærer at barn i over ti år kan risikere å

måtte leve et liv som ikke er i tråd med sin identitet. Enkelte mener dette kan komme i konflikt med barnets rett til å bevare sin identitet etter Grunnloven § 104 og barnekonvensjonen artikkel 8. Mange ønsker en ordning som i større grad ivaretar hensynet til barnets beste og barnets rett til å bli hørt i takt med alder og modenhet.

Departementet mener utgangspunktet bør være at begge foreldrene skal søke sammen med barnet. Det vil i de aller fleste tilfeller være foreldrene sammen med barnet som er best skikket til å ta slike avgjørelser.

Det er en sentral del av foreldreansvaret å ivareta barnets beste i slike personlige spørsmål, jf. barneloven § 30. Foreldrene skal utøve foreldreansvaret ut fra barnets interesser og behov. Når foreldrene har felles foreldreansvar, skal de ta avgjørelser om barnet i fellesskap. De har både rett og plikt til å treffe de beslutninger som ligger under foreldreansvaret. Plikten skal forstås som en plikt til å bidra til å finne løsninger som foreldrene anser for å være i barnets interesser. Foreldrene er videre forpliktet til å lytte til barnets mening før de treffer en beslutning.

Det kan oppstå situasjoner hvor foreldrene ikke er enige i spørsmål som gjelder barnets personlige forhold. Hovedregelen er at slike konflikter må løses av foreldrene selv gjennom samarbeid og i dialog og samarbeid med barnet. Det er ingen generelle familierettslige regler om fortrinn for den ene av foreldrene eller mulighet for overprøving av domstolen eller en annen tredjepart dersom foreldre er uenige om utøvelsen av det felles foreldreansvaret.

Dersom foreldrene ikke er i stand til å utøve foreldreansvaret på en forsvarlig måte og ivarta barnets beste, skal barneverntjenesten bidra til å gi det enkelte barn gode levekår og utviklingsmuligheter ved råd, veiledning og hjelpetiltak. Hjelpetiltak for barnet og familien skal settes i verk dersom barnet har særlig behov for det på grunn av forholdene i hjemmet eller av andre grunner, jf. barnevernloven § 4-4.

Dersom det er overveiende sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadd fordi foreldrene er ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet og det er nødvendig ut fra den situasjonen barnet befinner seg i, kan barnevernet også treffe vedtak om omsorgsovertakelse, jf. barnevernloven § 4-12.

Departementet mener det beste vil være om foreldrene og barnet kan løse uenighet om juridisk kjønn gjennom dialog og samtale og uten at det blir behov for en ekstern overprøving. Barnet og foreldrene kan henvende seg til familie-

vernkontorene for bistand ved denne typen relasjonsproblemer.

Samtidig har departementet merket seg at mange høringsinstanser mener det bør innføres en mulighet for klage eller ekstern overprøving i slike saker for å ivareta barns rett til identitet og medvirkning etter Grunnloven og barnekonvensjonen og av hensyn til prinsippet om barnets beste. Blant annet viser departementet til forslaget fra *Universitetet i Oslo* og *Helsedirektoratet* om en alternativ løsning etter mønster fra reglene i pasient- og brukerrettighetsloven § 4-4 andre ledd bokstav b.

På denne bakgrunnen foreslår departementet en åpning for å få endret juridisk kjønn i de tilfeller der bare den ene av foreldrene eller andre med foreldreansvar støtter barnets ønske om å endre juridisk kjønn og den andre enten ikke vil søke sammen med barnet eller ikke er tilgjengelig. I slike tilfeller foreslår departementet at Fylkesmannen i Oslo og Akershus kan innvilge endring av juridisk kjønn etter en konkret vurdering av hva som er barnets beste.

Forhold som kan ha betydning i fylkesmannens vurdering vil være barnets alder og modenhet, hvor sikker og veloverveid barnets beslutning fremstår, hvilket kjønnsuttrykk barnet har praktisert, på hvilken måte barnet har gitt uttrykk for sin opplevelse av kjønn, hvordan relasjonen mellom barnet og de to foreldrene er, hvem av disse som må antas å kjenne barnet best og hvilke vurderinger og begrunnelser som ligger til grunn for at den ene foreldren ikke samtykker til at det juridiske kjønn skal endres. Noen tilfeller der det kan tenkes å være til barnets beste å innvilge søknad om endring av juridisk kjønn selv om en av foreldrene motsetter seg det eller ikke samtykker, vil være der den ene foreldren ikke bor sammen med barnet, ikke svarer på henvendelser eller nekter å skrive under på søknaden uten å ha en reflektert begrunnelse for sitt standpunkt.

Departementet foreslår at Nasjonal klageinstans for helsetjenesten skal behandle klager på fylkesmannens vedtak i slike saker.

Etter departementets vurdering er forslaget til regler om endring av juridisk kjønn for barn og unge i overensstemmelse med barns rettigheter etter Grunnloven og barnekonvensjonen. Det legges til grunn at foreldrene sammen med barnet vil ivareta hensynet til barnets beste, medbestemmelse, identitet og integritet fram til fylte 16 år. Videre vil fylkesmannens overprøving være en ytterligere sikring av disse hensynene når to med foreldreansvar er uenige.

8.3.5.3 *Barn under 6 år*

Hovedregelen bør være at foreldre eller andre med foreldreansvar ikke kan endre barnets juridiske kjønn uten at barnet samtykker. Spørsmålet om juridisk kjønn er av en så personlig karakter at den det gjelder må samtykke. Departementet anser ikke barn under 6 år som tilstrekkelig modent til å forstå konsekvensene av å endre juridisk kjønn og til å vurdere og ta stilling til dette spørsmålet.

Departementet opprettholder derfor forslaget om at foreldre ikke uten videre skal kunne endre juridisk kjønn for de yngste barna. Foreldrene skal bare kunne søke om endring i de tilfeller helsepersonell dokumenterer at barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. Som *Barneombudet* påpeker, vil en slik begrensning gi et nødvendig vern for de minste barna.

8.3.5.4 *Personer under vergemål*

Hvis det er behov for det, kan den som har fylt 18 år, og som på grunn av sinnslidelse, psykisk utviklingshemming, rusmiddelmissbruk, alvorlig spillavhengighet eller alvorlig svekket helbred ikke er i stand til å ivareta sine interesser, settes under vergemål. Dette følger av vergemålsloven § 20 første ledd. Vergemålet kan omfatte økonomiske og/eller personlige forhold, jf. § 21 andre ledd. Etter § 22 tredje ledd kan en person fratras den rettslige handleevnen i personlige forhold på bestemte områder hvis det er betydelig fare for at han eller hun vil handle på en måte som i vesentlig grad vil være egnet til å skade hans eller hennes interesser.

Uten særskilt hjemmel i lov, kan et vergemål ikke omfatte spørsmål som gjelder «å stemme ved valg, inngå ekteskap, erkjenne farskap, samtykke til donasjon av organer, opprette eller tilbakekalle testament, eller samtykke til tvang» og spørsmål som gjelder «andre særlig personlige forhold». Dette følger av vergemålsloven § 21 fjerde ledd. Hva som ligger i «særlige personlige forhold», må vurderes i lys av de øvrige skrankene som er oppstilt i bestemmelsene. Det er tale om forhold som etter sin art bare skal kunne utøves av personen selv, jf. Ot.prp. nr. 110 (2008–2009) s. 180.

Departementet mener spørsmålet om kjønnsidentitet og skifte av juridisk kjønn må anses som et særlig personlig forhold. Skifte av juridisk kjønn er spørsmål der det er særlig viktig å verne om den enkeltes selvbestemmelsesrett, blant annet fordi det dreier seg om forhold av betydning

for den enkeltes følelsesmessige tilhørighet til et visst kjønn.

Departementet mener derfor at vergen ikke skal ha kompetanse til å søke om endring av juridisk kjønn på vegne av den som er under vergemål.

Det kan imidlertid reises spørsmål om den som er satt under vergemål bør ha vergens samtykke for å skifte juridisk kjønn. Et slikt vilkår kan gjelde for den som er satt under vergemål og som vil inngå ekteskap, jf. ekteskapsloven § 2. Departementet kan imidlertid ikke se at de juridiske virkningene av endring av juridisk kjønn er av en slik art at det er behov for en særskilt beskyttelse. Den som er satt under vergemål bør derfor ha full myndighet til selv å søke om endring av juridisk kjønn.

8.4 Søknadsprosess, saksbehandling og klage

8.4.1 Ekspertgruppens forslag

Ekspertgruppen foreslo at endring av juridisk kjønn skulle kunne skje ved en egenerklæring til folkeregistermyndigheten.

For å sikre at endringen skjer som en informert beslutning, foreslo gruppen at den som begjærer endring skal få tilsendt informasjon om konsekvensene ved å endre juridisk kjønn og en svarslipp som skal returneres som bekreftelse på at søknaden opprettholdes. Ekspertgruppa mente en svarslippordning vil signalisere tiltro til at den det gjelder selv kan ta beslutningen, uten krav om at andre enn personen selv skal bekrefte søknaden. Samtidig vil en slik ordning i større grad sikre at eventuelle søknader sendt på impuls eller av useriøse søkere, ikke automatisk blir innvilget før ønsket om å endre juridisk kjønn er bekreftet.

Gruppen anbefalte også at avslag på begjæring om endring av juridisk kjønn skulle kunne bringes inn for domstolene for rettslig overprøving.

8.4.2 Forslagene i høringsnotatet

Departementet fulgte ekspertgruppens anbefaling og foreslo at søknad om endring av juridisk kjønn skal sendes registermyndigheten, som foretar en formalkontroll av at skjemaet er i orden (alderskrav er oppfylt, skjemaet er underskrevet, etc.). Vedtaket vil være et enkeltvedtak som kan påklages i henhold til forvaltningslovens alminnelige regler. Departementet ba om høringsinstansenes syn på ekspertgruppens anbefaling om svarslippordning.

Departementet antok at det vil være svært få klager på disse vedtakene og at klagesakene med

fordel kan samles hos en instans. Departementet foreslo Fylkesmannen i Oslo og Akershus som felles nasjonal klageinstans.

Etter forslaget skulle det være mulig å endre tilbake til opprinnelig kjønn etter de samme prosedyrene. En person som har skiftet kjønn, og som endrer tilbake til opprinnelig kjønn, vil imidlertid ikke få tilbake sitt opprinnelige fødselsnummer.

Departementet foreslo også en hjemmel til å gi forskrifter om utfylling og gjennomføring av bestemmelsene i loven. Det kan for eksempel være aktuelt å gi nærmere regler om saksbehandlingen.

Å etablere en elektronisk løsning for endring av kjønn ville kreve nærmere utredning, tid og utviklingskostnader. Departementet foreslo derfor i første omgang en manuell løsning med innsending av skjema per ordinær post.

8.4.3 Høringsinstansenes syn

De fleste høringsinstansene som støtter forslaget om å ikke innføre en pålagt refleksjonsperiode, støtter også forslaget om ordning med svarslipp. Dette gjelder blant annet *Likestillings- og diskrimineringsombudet*, *professor i rettsvitenskap Aslak Syse*, *Amnesty International*, *Den Norske Advokatforening*, *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)*, *Helsedirektoratet og Skeiv Ungdom*,

Sex og Samfunn er positivt til forslaget om at søknad om endring av juridisk kjønn skal skje gjennom en erklæring og en svarslippordning. Forslaget fremstår som en god balanse mellom tiltro til søkeren og sikring av at eventuelle useriøse søknader bortfaller. *Sex og Samfunn* henstiller til at det utarbeides bestemmelser for maksimumstid fra erklæring mottas til svarslipp utstedes, og for behandlingstid fra svarslipp mottas til erklæringen godkjennes. Det bør informeres om forventet behandlingstid i informasjonsskrivet.

LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner mener svarslippordningen representerer en tilstrekkelig sikkerhetsventil i de tilfellene hvor en som ønsker å endre juridisk kjønn faktisk ønsker å revurdere valget. På denne måten unngår man også de tilfellene hvor noen endrer kjønn som en følge av noe annet enn personlig refleksjon.

Helsedirektoratet uttaler:

«Helsedirektoratet støtter at det utarbeides et informasjonsskriv om konsekvensene av å skifte juridisk kjønn, som må returneres av vedkommende søker som en bekreftelse på at informasjonen er mottatt og at søknaden opp-

rettholdes. Vi mener en slik ordning vil sikre at vedkommende er godt informert om både praktiske og juridiske konsekvenser av å endre juridisk kjønn, samtidig som ordningen vil kunne gi en sikker identifikasjon av søkeren.

Helsedirektoratet vil understreke at en endring av juridisk kjønn innebærer at man får utstedt et helt nytt fødselsnummer. Selv om enkelte registre og systemer i samfunnet automatisk samkjøres mot det sentrale folkeregisteret må den enkelte påregne å måtte bruke en god del tid på praktiske konsekvenser av endringen for i det hele tatt å få hverdagslivet til å fungere.

Utstedelse av nytt pass, bankkort og førerkort, meldinger til arbeidsgiver, skole, studie- sted, bank og forsikring er kun noen eksempler på helt nødvendige tiltak vedkommende må ta ansvar for selv.

I debattene om innføring av tilsvarende lovverk om endring av juridisk kjønn i Danmark og Sverige de senere årene er det blitt gitt uttrykk for bekymringer for at en slik enkel ordning for endring av juridisk kjønn kan føre til mange «ikke-reelle» eller forhastede søknader, noe departementet også nevner i høringsforslaget. Vi mener at slike situasjoner best kan forebygges nettopp ved å gi utfyllende og nøktern informasjon til søkeren om praktiske konsekvenser.»

Den norske legeforening uttaler at det fremstår som en fornuftig løsning at endringen av juridisk kjønn gjennomføres som en totrinns-prosess der man ved å sende en begjæring om skifte av kjønn, mottar standardisert informasjon om hva dette innebærer som så må returneres i signert stand før endringen gjennomføres. Legeforeningen mener denne prosessen bør ta noe tid, og at man i noen grad bør forsikre seg om at vedkommende har satt seg inn i hva endringen innebærer.

Jussformidlingen i Bergen etterlyser en grundigere vurdering av hvordan en skal sikre at rett vedkommende har sendt inn søknaden og at ordningen ikke blir misbrukt og hvordan det skal håndteres dersom en person sender gjentatte søknader om endring av juridisk kjønn.

For å hindre eventuell misbruk mener *Finansdepartementet og Skattedirektoratet* det bør innføres en ordning der svarslisten sendes til søkerens registrerte bostedsadresse, subsidiært bør det stilles krav om personlig oppmøte og legitimering.

Skattedirektoratet uttaler også at det bør innføres en begrensning i antall ganger en kan endre juridisk kjønn. *Finansdepartementet* mener det

bør vurderes en begrensning dersom det viser seg å være behov for det, men mener ikke det bør foreslås nå. Alternativt kan det spesifiseres at en slik begrensning kan gis i forskrift.

Fylkesmannen i Oslo og Akershus er positiv til å være nasjonal klageinstans for disse sakene, men bemerker at det ikke er rom for økt ressursbruk innenfor deres budsjett, og at økte kostnader må dekkes inn av departementet.

Brønnøysundregistrene peker på at det er et mål at forvaltningens kommunikasjon med innbyggere og næringsliv skal være elektronisk. Siden Skattedirektoratet allerede benytter Altinn for å kommunisere digitalt med sine brukere er det nærliggende å benytte Altinn også ved registrering av endret juridisk kjønn i Folkeregisteret. *Brønnøysundregistrene* antar at dette kan være en enkel innsendingstjeneste med begrenset databehov og uten avansert funksjonalitet. Altinn er tilrettelagt for å håndtere sensitive personopplysninger.

8.4.4 Departementets vurderinger og forslag

Departementet opprettholder forslaget i høringsnotatet om at søknad om endring av juridisk kjønn skal sendes registermyndigheten, som foretar en formalkontroll av at skjemaet er i orden (alderskrav er oppfylt, skjemaet er underskrevet, etc.). Vedtaket vil være et enkeltvedtak som kan påklages i henhold til forvaltningslovens alminnelige regler.

Departementet opprettholder også forslaget om at klagemyndigheten i disse sakene samles hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus som felles nasjonal klageinstans. Dersom fylkesmannen har behandlet spørsmål om godkjenning av endring av juridisk kjønn for barn eller unge mellom 6 og 16 år der en av foreldrene eller andre med foreldreansvar ikke søker sammen med barnet, skal klager behandles av Nasjonal klageinstans for helsetjenesten. Se også nærmere vurdering i punkt 8.3.

Som førsteinstans vil folkeregistermyndigheten ha alminnelig veiledningsansvar etter forvaltningslovens regler. Veiledningsansvaret vil omfatte informasjon om blant annet vilkår og framgangsmåte for å endre juridisk kjønn, hva det innebærer å endre juridisk kjønn og muligheter for å endre tilbake. Veiledningsansvaret vil imidlertid ikke omfatte informasjon og veiledning til søker i spørsmålet om egen kjønnsidentitet. Folkeregistermyndighetene vil ikke ha faglig kompetanse til å veilede i slike spørsmål.

Departementet foreslår at søknad om endring av juridisk kjønn skal behandles etter en svarslipp-

ordning. For å sikre at endringen skjer som en informert beslutning slik Den norske legeforening påpeker, skal den som søker endring få tilsendt informasjon om virkningene av å endre juridisk kjønn og en svarslipp som skal returneres som bekreftelse på at søknaden opprettholdes. Ved at informasjonen og svarslippen sendes til søkeres registrerte bostedsadresse, vil en også sikre at det er rett vedkommende som har sendt inn søknaden. Prosessen vil ta noe tid. Dermed vil en bedre fange opp eventuelle søknader som sendes på impuls.

Departementet finner det ikke nødvendig å foreslå særskilte regler om maksimum saksbehandlingstid slik som foreslått av *Sex og Samfunn*. Forvaltningslovens regler om saksbehandlingstid i § 11a vil gjelde i disse sakene. Sakene skal forberedes og avgjøres uten ugrunnet opphold.

Departementet finner ikke grunn til å begrense antall ganger en person kan endre juridisk kjønn, slik enkelte høringsinstanser tar opp. Begrensning i antall eller obligatorisk ventetid før ny endring av juridisk kjønn, kan falle urimelig ut for enkeltpersoner. Slike begrensninger bør derfor ikke vurderes før gjentatte skifter av juridisk kjønn fremstår som et vesentlig problem.

I første omgang etableres ordningen som en papirbasert løsning med innsending av skjema per ordinær post. Departementet vil vurdere om det på et senere tidspunkt bør innføres en elektronisk søknadsprosess.

8.5 Virkning av endret juridisk kjønn

8.5.1 Forslagene i høringsnotatet

I høringsnotatet ble det foreslått en bestemmelse som fastsetter at det juridiske kjønn skal legges til grunn ved anvendelsen av andre lover og forskrifter der kjønn har betydning. Dette gjelder for eksempel regler om kjønnskvotering.

Kroppslig kjønn skulle likevel legges til grunn dersom det er nødvendig for å etablere foreldreskap og foreldreansvar etter reglene i barneloven. Det vil blant annet være tilfelle dersom en som har endret juridisk kjønn til mann føder barn. Han skal regnes som forelder etter reglene i barneloven § 2 om morskap og vil ha de rettigheter og plikter som følger av foreldreskapet. Videre skulle regler som gjelder kvinner som føder barn, gjelde tilsvarende for en mann som føder barn. Dette gjelder blant annet rettigheter etter folketrykdløven kapittel 14 om ytelser ved svangerskap, fødsel og adopsjon.

8.5.2 Høringsinstansenes syn

Likestillings- og diskrimineringsombudet og Amnesty International mener en bør registrere foreldreskap i henhold til juridisk kjønn.

Transgender Europe peker også på at personvernet må ivaretas og mener dokumenter som fastsetter foreldreskap bør bruke betegnelsene «forelder 1» og «forelder 2» i stedet for «mor» og «far».

LLH Landsforeningen for lesbiske, homofile, bifile og transpersoner mener personvernet til de som har endret juridisk kjønn bør utredes nærmere, særlig med tanke på hvordan disse betegnes i offentlige registre og dokumenter.

Flere instanser blant annet *Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)* og *Rettspolitisk forening* er negative til bruken av begrepet «kroppslig kjønn». *Bufdir* anbefaler heller å bruke begrepet «fødselskjønn».

Bufdir mener også det er vesentlig at det her legges opp til en praksis der en person opprettholder rettigheter og plikter i forhold til sitt fødselskjønn, men tituleres i henhold til sitt juridiske kjønn. Informasjon om at en person har endret kjønnsstatus må beskyttes slik at personen selv har kontroll over denne informasjonen.

Skeiv Ungdom ber om at det nye juridiske kjønn anerkjennes i alle sammenhenger og at personvernet styrkes i offentlige registre.

Oslo universitetssykehus, Den norske legeforening og Harry Benjamin ressursenter stiller spørsmål om hvilken konsekvenser en endring av juridisk kjønn vil få for retten til nødvendig helsehjelp. Vil endringen av juridisk kjønn utløse en rett til kjønnsbekreftende behandling?

8.5.3 Departementets vurderinger og forslag

I samsvar med høringsforslaget, foreslår departementet en bestemmelse som fastsetter at det juridiske kjønn skal legges til grunn dersom kjønn er av betydning ved anvendelse av andre lover og forskrifter. Det vil blant annet være tilfelle for regler om kjønnskvotering.

Fødselskjønnet skal likevel legges til grunn dersom det er nødvendig for å kunne etablere foreldreskap og foreldreansvar etter reglene i barneloven. Når en person føder et barn, skal foreldreskapet fastsettes etter reglene om morskap, selv om vedkommende har endret juridisk kjønn. Farskap eller medmorskap vil etableres etter vanlige regler, eventuelt med hjelp fra det offentlige etter barneloven § 5. Formålet med unntaket er å unngå tvil om hvordan foreldreskap skal fastsettes og sikre at det er mulig å fastsette foreldreskap.

Videre foreslår departementet at regler som gjelder kvinner som føder barn, skal gjelde tilsvarende for menn som føder barn. Dette gjelder blant annet rettigheter etter folketrygdloven kapittel 14 om ytelser ved svangerskap, fødsel og adopsjon.

Departementet følger også opp Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir)s anbefaling om å bruke begrepet «fødselskjønn» og ikke «kropplig kjønn» som ble brukt i høringsnotatet.

Bestemmelsen i lovutkastets § 6 regulerer ikke hvordan foreldreskap skal registreres, men er en presisering av hvilket regelverk som skal brukes for å etablere foreldreskapet i disse tilfellene. Bestemmelsen er heller ikke til hinder for at en mann som er fastsatt som forelder etter reglene i barneloven om morskap, kan betegne seg som barnets far. Tilsvarende kan en kvinne som har fått foreldreskapet fastsatt etter reglene om farskap velge å betegne seg selv som mor.

I Folkeregisteret registreres det om en person har barn. Dette fremkommer uten bruk av begrepene «mor» eller «far». For barn vil det fremgå navn på personens foreldre, men også her uten bruk av begrepene «mor» eller «far».

Departementet vil også undersøke mulighetene for å gjøre justeringer slik at en unngår uhel-

dig begrepsbruk i andre registre og offentlige dokumenter.

Reglene om rett til å endre juridisk kjønn regulerer ikke spørsmålet om hvem som har rett til kjønnsbekreftende eller annen medisinsk behandling etter pasient- og brukerrettighetsloven. Å endre juridisk kjønn vil ikke i seg selv utløse en rett til slik utredning og behandling, men det forhold at en person har endret juridisk kjønn vil kunne inngå som en del av grunnlaget for den medisinske vurderingen av hvilken helsehjelp personen eventuelt skal tilbys.

Utformingen av helsetjenestetilbudet til personer som opplever kjønnsdysfori var en del av mandatet til ekspertgruppen nedsatt av Helsedirektoratet. Ekspertgruppens anbefalinger i rapporten «Rett til rett kjønn – helse til alle kjønn» har vært på høring. Departementet vil vurdere hvordan anbefalingene knyttet til helsetjenestetilbudet bør følges opp.

Inntil videre skal juridisk kjønn også legges til grunn ved anvendelse av bioteknologilovens regler om assistert befruktning. Departementet vil imidlertid komme tilbake til spørsmålet om assistert befruktning til personer som har skiftet juridisk kjønn i egen sak om evaluering av bioteknologiloven.

9 Endringer i navneloven

9.1 Gjeldende rett

Navneloven pålegger alle personer som er registrert i Folkeregisteret som bosatt i riket, en plikt til å ha fornavn og etternavn, jf. §§ 1 og 2. Loven gir også en rett til å velge navn, innenfor visse begrensninger, jf. §§ 3 til 10.

Av betydning for sammenhengen mellom kjønn og navn er navnelovens § 10 første ledd. Bestemmelsen angir alminnelige begrensninger for valg av navn. Selv om de særlige vilkår etter §§ 3 til 9 er oppfylt, skal en melding om navneendring avslås dersom navnet «ellers kan bli til vesentlig ulempe for vedkommende eller andre sterke grunner tilsier det». Vilkåret er skjønnsmessig og presiseres nærmere i rundskriv G-20/2002, punkt. 2.3.7.1.

Av rundskrivet fremgår det at det «ikke kan velges guttenavn for jenter og omvendt». Dersom navnet har opphav eller tradisjon for begge kjønn godtas dette.

Det åpnes likevel for navn som avviker fra det juridiske kjønn dersom søkeren er i en kjønnskifteprosess. Det fremgår imidlertid at «Det skal også tillates jentenavn for menn og guttenavn for kvinner som har en transgender identitet (transpersoner) uten at de nødvendigvis er i en kjønnskifteprosess».

Navneloven § 11 pålegger meldeplikt ved navneendring til skattekontoret (folkeregistermyndigheten) som avgjør søknaden ved enkeltvedtak. Fylkesmannen er klageinstans.

Melding om navnevalg eller navneendring for personer under 18 år skal sendes inn av den eller de som har foreldreansvar for barnet eller disse skal ha samtykket til meldingen, jf. § 12. Er barnet over 12 år, må også barnet selv samtykke.

Etter navneloven § 10 kan fornavn eller etternavn ikke endres mer enn én gang hvert tiende år. Loven fastsetter flere unntak fra denne hovedregelen. Blant annet kan en person endre tilbake til det fornavnet vedkommende hadde før endringen. Videre kan vedkommende endre fornavn uavhengig av tiårsregelen når det foreligger særlige grunner.

9.2 Forslagene i høringsnotatet

Retten til å endre navn som samsvarer med opplevd kjønnstilhørighet er en sentral forutsetning for at en person skal kunne leve i samsvar med sin valgte juridiske kjønnsidentitet.

Departementet mener at aldersgrensen for å endre navn bør være den samme som aldersgrensen for å endre juridisk kjønn. Departementet foreslo derfor å senke aldersgrensen for å endre navn fra 18 til 16 år.

9.3 Høringsinstansenes syn

Høringsinstansene som støtter erklæringsmodellen og at retten til å endre juridisk kjønn skal gjelde fra 16 år, støtter også forslaget om å senke aldersgrensen for å endre navn.

Helsedirektoratet uttaler:

«Helsedirektoratet kan ikke se at det er tilstrekkelig drøftet hvorfor alderen for å søke om endring av navn skal senkes for alle barn. En mulighet er å lage en særregel eller unntak i navneloven som sier at en person som har endret juridisk kjønn etter lov om endring av juridisk kjønn også kan endre navn fra 16 år.

Etter § 3 i lovforslaget kan en person skifte tilbake til tidligere kjønn dersom han eller hun kommer til at det var feil å endre juridisk kjønn. Etter forslaget stilles det ikke noen begrensninger i antallet ganger en kan endre juridisk kjønn. Det foreslås heller ikke krav om ventetid før en kan endre tilbake til tidligere kjønn. I dag setter navneloven begrensninger i antall ganger en person kan skifte navn, noe som tilsier at det kan være hensiktsmessig å ha en særbestemmelse i navneloven.»

9.4 Departementets vurderinger og forslag

Med den nye ordningen vil det være lettere å endre juridisk kjønn og mange vil også ønske å

endre navn og juridisk kjønn samtidig. Fra en person er 16 år skal vedkommende kunne endre juridisk kjønn uten samtykke fra foreldrene, se punkt 8.3. Departementet viderefører derfor forslaget fra høringsnotatet om å senke aldersgrensen for å endre navn til 16 år. En 16-åring vil etter departementets vurdering være tilstrekkelig moden til selv å kunne ta en beslutning om navneendring uten samtykke fra sine foreldre eller andre med foreldreansvar.

Departementet har vurdert Helsedirektoratets forslag om å senke aldersgrensen bare for personer som har endret juridisk kjønn, men ønsker ikke å foreslå en slik særregel. Det er mest hensiktsmessig med en felles aldersgrense for endring av navn. Vurderingen av 16-åringers kompetanse i navnespørsmålet gjelder uavhengig av om vedkommende har endret juridisk kjønn.

Helsedirektoratet tar også opp forholdet mellom navneloven og forslaget om at en person kan

endre juridisk kjønn et ubegrenset antall ganger og uten ventetid. Departementet antar at dette ikke vil by på vesentlige praktiske problemer og foreslår ikke endringer i navnelovens regler om antall navneendringer. For det første åpner navneloven for at en person i alle tilfeller kan endre tilbake til det fornævnet vedkommende hadde før endringen. Videre åpnes det for unntak fra tiårsregelen når det foreligger særlige grunner.

Dersom en person under 16 år har fått innvilget endring av juridisk kjønn av Fylkesmannen i Oslo og Akershus etter søknad sammen med en av sine foreldre eller andre med foreldreansvar, jf. lovutkastet § 4 andre ledd andre punktum, foreslår departementet at det skal være tilstrekkelig med samtykke fra en av foreldrene eller andre med foreldreansvar for å endre navn. Se forslag til nytt andre ledd i navneloven § 12.

10 Økonomiske og administrative konsekvenser

Forslaget innebærer at det for den enkelte blir vesentlig enklere å få endret sitt registrert kjønn i Folkeregisteret. Det forventes at dette vil føre til en økning i antall søknader om endring av juridisk kjønn, spesielt i den første tiden. For folkeregistermyndighetene må det derfor påregnes noe økt bruk av ressurser til behandling av søknader om endring av kjønn.

I Danmark begjærte 123 personer endring av kjønn den første uken etter at en tilsvarende regelendring ble foretatt i 2014. Også i Norge er det grunn til å regne med en økning i antall endringsbegjæringer den første tiden, fordi det da vil komme søknader fra en del personer som har ventet på muligheten for å endre sitt juridiske kjønn uten å måtte gjennomføre kjønnsbekreftende behandling. Det er grunn til å tro at antallet endringsbegjæringer deretter vil stabilisere seg, men på et høyere nivå enn etter dagens praksis.

Departementet antar likevel at forslaget ikke vil ha større økonomiske og administrative konsekvenser for folkeregistermyndigheten enn at det kan dekkes innenfor gjeldende budsjettammer.

Når en åpner for å endre juridisk kjønn uten å stille krav om at søker har gjennomgått fullstendig kjønnsbekreftende behandling, med blant annet

kastraksjon, kan det stilles spørsmål om noen færre vil velge å få slik behandling. I den grad dette er sannsynlig kan det være en mulighet for en liten reduksjon i behandlingsutgiftene i spesialisthelsetjenesten. På den annen side er det sannsynlig at veksten de siste årene i antall personer med kjønnsdysfori, og dermed brukere av helse-tjenester, vil fortsette også i nærmeste fremtid, noe som i såfall kan bety at ressursbruken i helse-sektoren likevel vil øke, samlet sett.

Det foreslås at Fylkesmannen i Oslo og Akershus er klageinstans for folkeregistermyndighetens vedtak. Videre skal Fylkesmannen i Oslo og Akershus avgjøre søknad om endring av juridisk kjønn for barn mellom 6 og 16 år når en av foreldrene ikke samtykker. Se punkt 8.3. Forslagene vil derfor innebære noe økt ressursbruk hos Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Det legges imidlertid til grunn at antallet klagesaker vil bli lite, siden retten til å få endret kjønn baseres på egen vurdering av kjønnsidentitet. Videre vil foreldrene som oftest være enige om barnet bør endre juridisk kjønn eller ikke. Antallet saker der det fremmes søknader uten samtykke fra en av foreldrene antas derfor også å bli lavt.

11 Merknader til de enkelte bestemmelsene

Til § 1

Bestemmelsen definerer hva som i denne loven menes med juridisk kjønn. Juridisk kjønn er det kjønn en person er registrert med i Folkeregisteret. Det juridiske kjønn registreres på grunnlag av opplysningen i fødselsmeldingen, som helsepersonell sender til Folkeregisteret når barnet er født. En persons fødselsnummer inneholder informasjon om kjønn. Det niende siffer i fødselsnummeret er partall for kvinner og oddetall for menn, jf. forskrift om folkeregistrering § 2-2. Se nærmere omtale under punkt 4.1.

Til § 2

I denne bestemmelsen fastsettes retten til å endre juridisk kjønn. Vilkåret er at personen selv opplever å tilhøre det andre kjønn enn det kjønn han eller hun er registrert med i Folkeregisteret. Etter forslaget skal endringen skje på bakgrunn av en egenerklæring. Se nærmere omtale under punkt 8.1.

Søkeren henvender seg til skattekontoret (folkeregistermyndigheten) og får tilsendt informasjon om virkningene av å endre juridisk kjønn og en svarslipp som skal returneres som bekreftelse på at søknaden opprettholdes. Se også punkt 8.4.4. Endringen innebærer at personen blir registrert med nytt kjønn i Folkeregisteret, får tildelt et nytt fødselsnummer og rettslig har skiftet kjønn der dette har juridisk betydning.

Retten til å endre juridisk kjønn gjelder også dersom noen ønsker å endre tilbake til tidligere juridisk kjønn. Det er ikke satt begrensninger i antallet ganger en kan endre juridisk kjønn. Det foreslås heller ikke krav om ventetid før en kan endre tilbake til tidligere kjønn. En person som har skiftet kjønn, og som endrer tilbake til opprinnelig kjønn, vil imidlertid ikke få tilbake sitt opprinnelige fødselsnummer.

Retten til å endre juridisk kjønn skal gjelde personer som er bostatt i Norge. Som bosatt i Norge skal etter denne bestemmelsen regnes de som anses som bosatt etter folkeregisterloven og tilhørende forskrifter. Hvem som skal regnes som

bosatt etter folkeregisterloven er i dag fastsatt i forskrift om folkeregistrering §§ 4-1 til 4-7. Etter hovedregelen i § 4-1 regnes personer som oppholder seg i norske kommuner i minst 6 måneder som bosatt i Norge.

Departementet kan i forskrift bestemme at loven også skal gjelde for norske statsborgere bosatt i utlandet.

Til § 3

Personer som er satt under vergemål søker om endring av juridisk kjønn selv. Dette vil også følge av vergemålsloven § 21 fjerde ledd. Endring av juridisk kjønn vil være «særlig personlige forhold» som vergemålet ikke kan omfatte uten særskilt hjemmel i lov.

Til § 4

Bestemmelsen regulerer endring av juridisk kjønn for barn. Det følger av første ledd at person som har fylt 16 år, selv kan søke om å få endret juridisk kjønn. Det kreves ikke samtykke fra den eller de som har foreldreansvaret.

I andre ledd reguleres endring av juridisk kjønn for barn mellom 6 og 16 år. Disse kan også søke om å få endret sitt juridiske kjønn. Søknaden må imidlertid sendes sammen med den eller de som har foreldreansvaret.

Dersom det er to som har foreldreansvaret for barnet, må begge søke sammen med barnet. Dersom foreldrene har felles foreldreansvar og en av foreldrene ikke ønsker å søke sammen med barnet, kan juridisk kjønn likevel endres dersom dette er til barnets beste. Dette gjelder også dersom andre enn foreldrene har foreldreansvar. Saker med manglende medvirkning fra en av to med foreldreansvar skal behandles av Fylkesmannen i Oslo og Akershus, jf. lovutkastet § 4 andre ledd andre punktum og § 5 andre ledd. Fylkesmannen skal i slike saker vurdere hva som er til beste for barnet. Forhold som kan ha betydning i denne vurderingen kan være blant annet barnets alder og modenhet, hvilket kjønnsuttrykk barnet har praktisert, på hvilken måte og hvor lenge og

konsekvent barnet har gitt uttrykk for sin kjønnsidentitet, begrunnelsen for at den ene foreldren ikke samtykker til at det juridiske kjønn skal endres, hvilke relasjoner det er mellom barnet og de to foreldrene og hvem av disse som må antas å kjenne barnet best.

I tredje ledd reguleres situasjonen for barn under 6 år. Barn som er under 6 år kan bare få endret juridisk kjønn dersom barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. I slike tilfeller må den eller de som har foreldreansvar søke på vegne av barnet. Medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling må dokumenteres av helsepersonell. Både helsepersonellet og foreldrene må sørge for at barn under 6 år får gi uttrykk for sine synspunkter i den grad barnet er i stand til det ut fra alder og modenhet. Skattekontoret kan normalt legge til grunn foreldrenes opplysninger om at barnet er informert og at barnet har fått anledning til å uttale seg, eventuelt at barnet ikke er tilstrekkelig modent til å uttale seg.

Se nærmere omtale under punkt 8.3.

Til § 5

Bestemmelsen fastslår at søknader om å endre juridisk kjønn skal behandles av skattekontoret (folkeregistermyndigheten) i første instans. Person som ønsker å endre juridisk kjønn skal sende inn en egenerklæring om at han eller hun opplever å tilhøre det annet kjønn enn det vedkommende er registrert med i Folkeregisteret, se også merknaden til § 2. En avgjørelse om å innvilge eller avslå søknad om å endre juridisk kjønn er et enkeltvedtak etter definisjonen i forvaltningsloven § 2. Vedtaket er bestemmende for en persons rett til å endre juridisk kjønn. Vedtaket kan derfor påklages etter reglene i forvaltningsloven kapittel 6. Klageinstans i slike saker skal være Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

Søknader om endring av juridisk kjønn som er fremmet av barnet sammen med bare en av to med foreldreansvar, jf. § 4 andre ledd andre punktum, skal behandles av Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Klageinstans i slike saker er Nasjonal klageinstans for helsetjenesten.

Se nærmere omtale under punkt 8.4.

Til § 6

Det juridiske kjønn skal legges til grunn ved anvendelse av andre lover og forskrifter.

Etter forslaget til § 2 kreves det ikke lenger at en person har gjennomgått fullstendig kjønnsbekreftende behandling og sterilisering, for å få

endret juridisk kjønn. Dette innebærer blant annet at en juridisk mann kan være i stand til å føde barn.

Etter bestemmelsen i § 6 første ledd er hovedregelen at det juridisk kjønn skal legges til grunn ved anvendelse av regler i andre lover og forskrifter der kjønn er av betydning.

Dette gjelder for eksempel regler om kjønnskvolter, blant annet domstoloven § 27 som stiller krav om at det blant medlemmene og varamedlemmene i forliksråd skal være både kvinner og menn, domstolsloven §§ 64 og 65 som stiller krav om at det skal være ett utvalg av meddommere for kvinner og ett for menn, reglene i likestillingsloven § 13 om kjønnsbalanse i offentlige utvalg, styrer og råd og kravet om 40 prosent kvinner i styrene for aksjeselskaper mv. Et annet eksempel er bioteknologiloven som i flere bestemmelser benytter benevnelsen «kvinne» og «mann».

Fødselskjønnet skal likevel legges til grunn dersom det er nødvendig for å etablere foreldreskap og foreldreansvar etter reglene i barneloven. Det vil være tilfelle dersom en juridisk mann føder barn. Foreldreskapet skal da etableres etter reglene om morskap i barneloven § 2. Farskap vil etableres etter vanlige regler, eventuelt med hjelp fra det offentlige etter barneloven § 5.

Dersom en person endrer juridisk kjønn til kvinne og får barn sammen med en kvinnelig ektefelle eller samboer ved hjelp av assistert befruktning, kan foreldreskapet fastsettes etter barnelovens regler om medmorskap. I slike tilfeller vil det ikke være nødvendig å etablere foreldreskap ut fra fødselskjønnet.

Dersom paret får barn uten hjelp av assistert befruktning, vil derimot vilkårene for å etablere foreldreskap etter reglene om medmorskap ikke være oppfylt. I slike tilfeller vil det være nødvendig å legge fødselskjønnet til grunn for å få etablert foreldreskap for den personen som har endret juridisk kjønn. Foreldreskap vil i slike tilfeller etableres etter reglene om farskap i barneloven. Dersom paret er gift vil hovedregelen være fastsettelse etter pater est-regelen i § 3 første ledd. For ugifte vil farskap normalt fastsettes ved erklæring etter barneloven § 4.

Se også departementets vurderinger i punkt 8.5.3.

Etter § 6 andre ledd, vil regler som gjelder kvinner som føder barn, gjelde på samme måte for en person som føder barn etter å ha endret juridisk kjønn. Dette gjelder blant annet rettigheter etter folketrygdloven kapittel 14 om ytelser ved svangerskap, fødsel og adopsjonspenger etter § 14-4 gis til arbeidstaker som må slutte i sitt

arbeid «fordi hun er gravid». Dette skal gjelde tilsvarende for mannlige arbeidstakere. Etter § 14-17 ytes engangstønad til «en kvinne som føder barn...». Reglene skal gjelde tilsvarende for menn som føder.

Folketrygdloven kapittel 14 har ellers en del bestemmelser om rettigheter som skiller mellom den som er far og den som er mor. Dette gjelder særlig reglene om foreldrepenger i §§ 14-5 til 14-16, men også bestemmelsen i § 14-17 om engangstønad. Dersom det er etablert foreldreskap basert på fødselskjønn etter reglene i § 6 første ledd andre punktum, må dette legges til grunn også ved anvendelsen av disse bestemmelsene.

Til § 7

Departementet kan gi forskrift om utfylling og gjennomføring av bestemmelsene i loven.

Til § 8

Loven trer i kraft fra den tid Kongen bestemmer. Kongen er gitt hjemmel til å sette i kraft de enkelte bestemmelser til forskjellig tid.

Til § 9

Etter forslaget til endringer i navneloven endres aldersgrensen for selv å kunne ta, endre eller sløyfe navn eller etternavn fra 18 til 16 år. I de tilfellene et barn har endret juridisk kjønn etter godkjenning fra Fylkesmannen i Oslo og Akershus og samtykke fra en av sine foreldre eller andre med foreldreansvar, skal melding om endring av navn også kunne godkjennes med samtykke fra bare en av foreldrene eller andre med foreldreansvar.

Helse- og omsorgsdepartementet

t i l r å r :

At Deres Majestet godkjenner og skriver under et framlagt forslag til proposisjon til Stortinget om lov om endring av juridisk kjønn.

Vi HARALD, Norges Konge,

s t a d f e s t e r :

Stortinget blir bedt om å gjøre vedtak til lov om endring av juridisk kjønn i samsvar med et vedlagt forslag.

Forslag

til lov om endring av juridisk kjønn

§ 1 *Definisjon*

Med juridisk kjønn menes det kjønn en person er registrert med i Folkeregisteret.

§ 2 *Rett til å endre juridisk kjønn*

Personer som er bosatt i Norge og som opplever å tilhøre det andre kjønn enn det vedkommende er registrert med i Folkeregisteret, har rett til å få endret sitt juridiske kjønn. Departementet kan gi forskrift om at loven skal gjelde for norske statsborgere bosatt i utlandet.

§ 3 *Endring av juridisk kjønn for personer som er satt under vergemål*

En person som er satt under vergemål etter vergemålsloven, søker selv om endring av juridisk kjønn.

§ 4 *Endring av juridisk kjønn for barn*

Barn som har fylt 16 år kan selv søke om endring av juridisk kjønn.

Barn mellom 6 og 16 år må søke om endring av juridisk kjønn sammen med den eller de som har foreldreansvar for barnet. Dersom foreldre har felles foreldreansvar, men søknaden fremmes sammen med bare en av dem, kan det juridiske kjønn likevel endres dersom dette er til barnets beste.

Søknad om endring av juridisk kjønn for barn under 6 år fremmes av den eller de som har foreldreansvar for barnet. Barn som er i stand til å danne seg egne synspunkter om det saken gjelder, skal informeres og gis mulighet til å uttale seg før søknaden fremmes. Det er et vilkår for endring at barnet har en medfødt usikker somatisk kjønnsutvikling. Søker må legge frem dokumentasjon på tilstanden fra helsepersonell.

§ 5 *Behandlingen av søknader om å endre juridisk kjønn*

Søknader om å endre juridisk kjønn behandles av skattekontoret (folkeregistermyndigheten). Skattekontorets vedtak i sak om endring av juridisk kjønn kan påklages til Fylkesmannen i Oslo og Akershus.

Søknader fra barn mellom 6 og 16 år som etter § 4 andre ledd andre punktum fremmes

sammen med bare en av dem som har foreldreansvar, behandles av Fylkesmannen i Oslo og Akershus. Fylkesmannens vedtak kan påklages til Nasjonalt klageorgan for helsetjenesten.

§ 6 *Rettslige konsekvenser av å endre juridisk kjønn*

Det juridiske kjønn skal legges til grunn ved anvendelsen av andre lover og forskrifter. Fødselskjønnet skal likevel legges til grunn dersom det er nødvendig for å etablere foreldreskap og foreldreansvar etter barneloven. En person som endrer sitt juridiske kjønn, beholder rettigheter og plikter som følge av farskap, morskap eller medmorskap.

Regler som gjelder om eller for en kvinne som føder barn, gjelder på samme måte for en person som føder barn etter å ha endret juridisk kjønn.

§ 7 *Forskrifter*

Departementet kan gi forskrift om utfylling og gjennomføring av bestemmelsene i loven.

§ 8 *Ikrafttredelse*

Loven gjelder fra den tid Kongen bestemmer. Kongen kan sette i kraft de enkelte bestemmelsene til forskjellig tid.

§ 9 *Endringer i andre lover*

Fra det tidspunktet loven trer i kraft, gjøres følgende endringer i lov 7. juni 2002 nr. 19 om personnavn:

§ 10 andre ledd første punktum skal lyde:

Personer over 16 år kan ikke ta, endre eller sløyfe fornavn eller etternavn mer enn en gang hvert tiende år.

§ 12 skal lyde:

§ 12 *Melding om navn for barn*

Melding om å ta, endre eller sløyfe navn for noen som ikke har fylt 16 år, skal fremsettes av den eller de som har foreldreansvaret, eller disse må ha samtykket i meldingen. Gjelder meldingen et barn over 12 år, må også barnet selv ha samtykket. Selv om det ikke foreligger samtykke etter første eller annet punktum, kan meldingen godtas dersom det foreligger særlig grunn.

Gjelder meldingen en person som har endret juridisk kjønn etter lov om endring av juridisk kjønn § 4 andre ledd andre punktum, er det tilstrekkelig med samtykke fra en av dem som har foreldreansvaret.
